

Charisma verstaanbaar maken

Eindrapport van de werkgroep Special Request

Vincent de Paul Center Nederland

November 2021

Inhoudsopgave

Inleiding

Deel I Vraagstelling

Deel II Exploratie van de context

1. Praktijken van georganiseerde hulpverlening (Jozef Tettero)
2. De secularisering. In gesprek met een godsdienstsocioloog en een theoloog (Marieke van de Ven)
3. 'Geen afname maar een transformatie'. Gesprek met Pete Ward (Jos Roemer)
4. Taal als barometer van transformatie. Gesprek met Marleen van Casteren (Henrike van Riel)
5. Ter afsluiting van deel I

Deel III Beantwoording van de onderzoeksvraag

1. Theoretische verkenningen
  - a. Het katholiek sociaal denken (Nelleke Wijngaards-Serrarens)
  - b. Het Vincentiaans charisma (Jos Roemer)
2. Empirische verkenningen (Jos Roemer)
  - a. De Vincentiusverenigingen in Nederland
  - b. Methode van onderzoek
  - c. Contouren van een antwoord

Deel IV Inzichten en aanbevelingen

1. Perspectieven en inzichten
2. Aanbevelingen

Bijlage 1: Perspectives for Vincentian Formation (Joe Agostino CM)

Bijlage 2: Overzicht van georganiseerde hulpverlening (Jozef Tettero)

Bijlage 3: De geloften (Wiel Bellemakers CM)

Bijlage 4: Het katholiek sociaal denken (Nelleke Wijngaards-Serrarens)

Inleiding

Op 21 januari 2018 ontving de secretaris van het Vincent de Paul Center Nederland een email van de directeur van de Vincentian Family Office, Joe Agostino CM. Daarin legde deze een 'special request' voor: zou het Vincent de Paul Center Nederland niet een onderzoek willen entameren naar de overdracht van het Vincentiaans charisma, bedoeld voor leken.

Op 1 mei 2018 bezocht Joe Agostino CM het Vincent de Paul Center Nederland om een toelichting te geven op zijn bijzondere verzoek. Dat hield in, ik citeer: *"The context for this proposal is the ongoing study of the meaning of the Vincentian Charism in the world today. The learning from Rome was that the Vincentian Movement is predominantly a lay movement. For the Charism to continue to have an impact on the world, it needs to be understood in terms that the laity can relate to (and not necessarily in terms meant for consecrated life). And here is the proposal: invite the Vincent de Paul Center for Social Spirituality (Netherlands) to facilitate this study of the Charism with lay Vincentian theologians from around the world."* Enkele dagen na zijn bezoek heeft Joe een aanvullend bericht gestuurd, met daarin de belangrijkste elementen van het Vincentiaanse charisma onder de titel 'Perspectives for Vincentian Formation' (zie bijlage 1).

Op 10 mei 2018 werd een werkgroep Special Request in het leven geroepen door het bestuur van het Vincent de Paul Center Nederland, waarin zitting hadden Marieke van de Ven, Tjeu van Knippenberg en Jos Roemer. Korte tijd later kwam Henrike van Riel daarbij en weer enige tijd later Jozef Tettero.

De werkgroep heeft het speciale verzoek uitvoerig besproken, ook na input vanuit het bestuur van het Vincent de Paul Center en is uiteindelijk gekomen tot de volgende werkdefinitie:

- we willen als Vincent de Paul Center Nederland een proces coördineren,
- waarin het Vincentiaanse charisma,
- dat we hebben overgedragen gekregen in een bijzondere maatschappelijke context,
- in een groep van theologen en andere interessante personen wordt doordacht en geïnterpreteerd,
- op een dusdanige manier dat we ermee naar buiten kunnen treden om voor nieuwe generaties verstaanbaar en inspirerend te kunnen zijn.

Vervolgens hebben er een aantal bijeenkomsten van de werkgroep plaats gevonden en zijn er interessante en relevante personen geïnterviewd.

De allereerste bevindingen van de werkgroep op basis van de onderlinge gesprekken en de interviews zijn gepresenteerd tijdens een bijeenkomst van de Vincentian Family in Rome van 8-12 januari 2020. Op vrijdag 10 januari konden Marieke, Henrike en Jos een presentatie van 30 minuten geven. Daarin gaf Marieke een toelichting op het ontstaan van het Vincent de Paul Center Nederland, de activiteiten van dat centrum en de start van het onderzoek. Jos deed verslag van de bevindingen op basis van de interviews, waarin hij vooral de context van de secularisering als een uitdaging naar voren bracht. Henrike gaf een proeve van story telling, waarmee ze illustreerde hoe ook in een gesecculariseerde context fragmenten van de christelijke traditie betekenisvol kunnen zijn.

Deze eerste fase zou met terugwerkende kracht geschetst kunnen worden als een fase van exploratie. Vanaf het voorjaar van 2020, tijdens het oplossen van de Corona-pandemie, is de werkgroep geleidelijk toe gaan werken naar een beantwoording van de onderzoeksvraag, de fase van het oogsten. In dit eindrapport wordt daarvan verslag gedaan.

Hoe is dit eindrapport opgezet?

In **deel I** van dit rapport gaan we nader in op de probleemstelling, de vraagstelling en de doelstelling van het project. In relatie daarmee zullen we de belangrijkste begrippen van ons onderzoek nader omschrijven.

In **deel II** van dit rapport doen we verslag van onze exploratie van de context. In welke specifieke omstandigheden wordt de vraag aan ons gesteld? We gaan allereerst in op het veld van de hulpverlening in Nederland. De huidige context is er namelijk ook een van georganiseerde hulp. Vervolgens gaan we kort in op het aspect van de secularisering van onze samenleving. We doen dit aan de hand van een gesprek met een godsdienstsocioloog (Staf Hellemans) en een theoloog (Jos Moons). We zijn in onze exploratie ook gestoten op nieuwe perspectieven. Secularisering is niet slechts een verhaal van neergang, van geleidelijk verdwijnen. Tijdens een gesprek met een Engelse theoloog en met een specialist ouderengeneeskunde ontdekten we verrassende perspectieven op onze context

In **deel III** werken we toe naar een beantwoording van de onderzoeksvraag: hoe kunnen we het Vincentiaans charisma verstaanbaar maken voor mensen van deze tijd? We doen dit op twee manieren. De eerste manier is een meer theoretische. Welke relevante inzichten uit de literatuur achten wij bruikbaar om licht te werpen op de kwestie? Hierbij betrekken we ook de katholieke sociale leer, die in de loop der tijden is ontstaan. De tweede manier is meer empirisch van aard. Hoe verwoorden vrijwilligers bij Vincentiusverenigingen in Nederland hun werk en hun motivatie? Hier hebben we inzicht in gekregen via een zestal interviews.

In **deel IV** vatten we eerst alle inzichten en perspectieven samen. Op basis hiervan doen we een aantal aanbevelingen. We besluiten met een aanzet tot discussie.

Deel I   Vraagstelling

Zoals in de Inleiding gezegd, gaat het erom het vincentiaans charisma zodanig onder woorden te brengen dat leken er zich in kunnen herkennen. Het begrip 'leken' wordt enerzijds gebruikt in tegenstelling tot religieuze professionals, anderzijds is het een aanduiding voor mensen die midden in het huidige seculiere leven staan. Welke spiritualiteit is vereist om in de huidige cultureel maatschappelijke context richting te kunnen ontvangen vanuit het vincentiaans charisma om vervolgens vanuit dat charisma te leven en te handelen?

Wat is hier het probleem? Het zwaartepunt van christelijke spiritualiteit ligt in de evangelische relatie van mensen met God. Die relatie bevindt zich niet in het luchtledige. Ze is ingebed in het concrete tijdruimtelijke bestaan. De geschiedenis van spiritualiteit geeft aan dat de twee polen waartussen ze zich afspeelt, God en mens, niet altijd dezelfde betekenis hebben.

In de tijd en ruimte van Vincent, de zeventiende eeuw in Frankrijk, speelde het woord God in het collectieve taalspel eenzelfde rol als het woord mens. Het transcendentiegeloof was nog niet fundamenteel aangetast. Wel ontstond er een groeiend geloof in de eigen vermogens van mensen. De verbinding tussen God en mens was vrij onaangevochten. In de huidige Westerse cultuur bevat de betrekking zelf een groot vraagteken. Het geloof in wat ons te boven gaat is minimaal.

In de zeventiende eeuw, en zeker vanaf de achttiende eeuw, begint het trage proces van de 'onttovering van de wereld', dat hand in hand gaat met de brede beweging van de secularisatie. Dat proces noemt de Franse filosoof Ferry de vermenselijking van het goddelijke. Anderzijds ziet Ferry een vergoddelijking van het menselijke als een vorm van compensatie. In de 21ste eeuw krijgt in Noordwest Europa het veelgebruikte woord 'spiritualiteit' betekenis binnen deze vorm van secularisatie.

Wanneer wij zoeken naar een hedendaagse vorm van vincentiaanse spiritualiteit, vragen we naar de brug tussen het levensgevoel van Vincent en het 21ste levensgevoel in Noordwest Europa. Die brug moeten we zoeken in het grondwoord van spiritualiteit 'spiritus, geest'. Daar bevindt zich voor Vincent het gevoel voor richting. 'Toen God het genootschap van de Liefdezusters in het leven riep, gaf Hij ook aan hen hun bijzondere geest. De Geest is het die levend maakt. Het is belangrijk dat u precies weet waarin deze geest bestaat. Deze kennis is voor u van even grote betekenis als voor de reiziger de precieze kennis van de weg die hij moet inslaan om zijn doel te bereiken. Zonder kennis van uw geest zou u ook niet weten in welke deugden u zich voor alles moet oefenen' (conferentie Vincent 02-02-1653 (Coste IX, 581).

Vincent heeft in het jaar 1617 de richting van de geest specifiek ontdekt in twee basiservaringen te Folleville en te Châtillon. Ze krijgen hun naam in de begrippen die de kern zijn van de genadegave die Vincent ontving: missie en caritas. Missie en caritas gaan, in hun onderlinge verbondenheid, de richting van Vincent's leven en werk bepalen. Missie, zending, is plaatsvervanger zijn van degene die zendt, Zijn aanwezigheid doorgeven. Caritas is de hulp aan en zorg voor arme, kwetsbare mensen. Caritas houdt missie met beide benen op de grond en missie geeft caritas inspiratie en bevlogenheid. Sinds de ingrijpende ervaringen van 1617 kijkt Vincent niet alleen naar de armen, hij ziet ze; hij is geen toeschouwer meer maar betrokkene. 'Wij en de anderen moeten de armen helpen in hun materiële en spirituele nood, op alle mogelijke wijzen. Dit is evangeliseren met woord en daad. ('C XII, 87).

Naar het motto uit Lucas 4 'evangelizare pauperibus' richt Vincent het charisma van missie en caritas op de armen. Uit heel zijn doen en laten blijkt dat het bij hem met name gaat om materiële, sociale en geestelijke dimensies van armoede.

Wij willen in ons onderzoek de oude en nieuwe betekenis van deze kernbegrippen verhelderen om origineel met het erfgoed om te kunnen gaan. Wij hoeden ons daarbij enerzijds voor reproductie van het erfgoed, anderzijds voor vervreemding ervan.

Deel II Exploratie van de context

1. Praktijken van georganiseerde hulpverlening

(Door Jozef Tettero)

Hoe ziet de praktijk ten aanzien van hulpverlening aan armen er op dit moment in ons land uit? Of moeten we spreken van 'praktijken', aangezien er bij nadere beschouwing een veelheid aan initiatieven opdoemt. Die veelheid betreft in eerste instantie de terreinen, waarop al die initiatieven zich bewegen; van armen tot vluchtelingen. Daarnaast gaat het ook om een veelheid aan partijen die deze initiatieven nemen; van bedrijven via de media tot nationale en internationale organisaties.

In bijlage 2 is een niet uitputtend overzicht weergegeven. De vraag dringt zich op: is er dan al niet voldoende hulp? Maar misschien is in het kader van dit project een andere vraag nog interessanter: wat betekent 'hulp'? Juist door het geboden overzicht kunnen de contouren van hulp met een vincentiaanse achtergrond wellicht opdoemen.

2. De secularisering. In gesprek met een godsdienstsocioloog en een theoloog.

(Door Marieke van de Ven)

In het navolgende doen we verslag van een gesprek dat Marieke van de Ven gehad heeft met de godsdienstsocioloog Staf Hellemans en met de theoloog Jos Moons. De vraag die ze in beide gesprekken centraal stelde luidde: hoe kunnen we de actuele situatie van (christelijke) religie in westerse samenlevingen kenschetsen en hoe kunnen we een nieuw religieus spoor vinden?

Trends en cijfers

Welke actuele trends zien we op het terrein van religie? In westerse samenlevingen zien we enerzijds een afname van traditionele religies waaronder het christendom en anderzijds een pluriformering van het spirituele veld. Deze ontwikkelingen zijn onder meer het gevolg van secularisering en globalisering.

Secularisering is de afname van de invloed van religie op het persoonlijk, sociaal en maatschappelijk leven. Na Middeleeuwen en Renaissance, komt in de 18^e eeuw met de Verlichting – de eeuw van de rede – een proces van secularisering op gang. De menselijke ratio wordt het nieuwe leidende principe. Onderzoek toont aan dat meer dan de helft (54 procent) van de Nederlandse bevolking van 15 jaar of ouder zich in 2019 niet tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering rekent. Een jaar eerder is dat 52 procent en in 2012 nog 46 procent. Bijna een kwart van de bevolking zei vorig jaar in God te geloven, ongeveer een derde gelooft helemaal niet in God (['Religie in Nederland'](#), CBS, 2020).

Verschuiving van religieus naar seculier

Welke actuele ontwikkelingen dienen zich aan? In westerse samenlevingen zien we enerzijds een afname van de dominantie van een religieuze cultuur en anderzijds een toename van de dominantie van een seculiere cultuur. Godsdienstsocioloog prof. dr. Staf Hellemans stelt dat er op het terrein van religie en kerk een nieuw tijdperk wordt ingeluid waarin de grote wereldreligies, waaronder het christendom, hun dominantie verliezen en dat er - met het verschijnen van nieuwe spirituele stromingen en activiteiten - een divers en turbulent religieus veld ontstaat. Enkele willekeurige voorbeelden van dit brede, diverse spirituele veld zijn natuurgerichte spiritualiteit, yoga, auralezen, popfestivals, wellness, reiki of zijns- en zincoaching.

Christendom en de andere grote religies zullen volgens Hellemans niet verdwijnen maar worden een van de vele spelers op het religieuze veld. Ook is er sprake van interne pluriformering; binnen de christelijke kerken zien we een toename van verschillende posities zoals orthodox, liberaal, progressief. De identiteit van traditionele religies wordt daarmee vager. Volgens Hellemans wil het verlies aan impact van de grote religies niet zeggen dat ook het verlangen naar het transcendent

verdwijnt. Volgens hem zullen mensen altijd naar verbinding met het transcendente blijven zoeken. Voor de toekomst van het christendom is echter geen scenario voorhanden; de toekomst is fundamenteel open (*De grote transformatie van religie en van de katholieke kerk*, afscheidsrede prof. dr. Staf Hellemans, Tilburg University, 2019).

Geloven en Verlichting

Naast twee gesprekken heeft literatuurstudie ook enkele inzichten opgeleverd.

Wat is het effect van de Verlichting op het geloven van mensen? Romano Guardini, Italiaans-Duits theoloog (1885-1968) kiest een cultuurpsychologische invalshoek voor de benadering van deze vraag. Met theoloog John Henri Newman (1801-1890) stelt Guardini: geloven wil zeggen aan twijfels onderhevig kunnen zijn. Met reflectie ontstaat twijfel: is dat wel zo? In onze tijd heeft deze twijfel twee gedaanten: een oorspronkelijke en een tijdgebonden twijfel. Oorspronkelijke twijfel is de twijfel die intrinsiek is verbonden met geloven omdat we de werkelijkheid waarin wij leven nooit geheel en juist kunnen vatten. Menselijk kennen is altijd een ten dele kennen. Twijfel brengt spanning in een al te naïef en gemakkelijk geloven. Zij is vaak vruchtbare gezelschap in het proces van religieuze kennis en ontwikkeling.

Naast deze oorspronkelijke twijfel, is er ook een tijdsgebonden twijfel die geloven onder spanning zet. De intrede van de rede als dominant keninstrument maakt ook het geloof tot voorwerp van reflectie Dit is het geval wanneer twijfel methodisch en systematisch uitgangspunt wordt. Volgens Guardini is twijfel dan niet een bron van kennis maar oorzaak van verzwakking en verdunning van kwaliteit en waarden. Omdat met de rede immers nooit een volledig en afdoende antwoord op methodische twijfel mogelijk is, worden waarden en zin verschaald en verdund.

Hoewel een mens soms zou kunnen terugverlangen naar de ervaringsvolheid en belevingsintensiteit van het vroege christendom of van de Middeleeuwen of hopen op een nieuw Pinksteren, een weg terug is er niet. We kunnen slechts accepteren dat er in onze tijd weinig voorhanden is dat geloven gemakkelijk maakt. We staan voor de uitdaging te zoeken naar onze schakel in de eeuwenlange religieuze geschiedenis die ook via de Verlichting tot stand wil komen. De moderne gelovige mens staat voor de opgave om door rijkdom en armoede van reflectie en twijfel heen opnieuw vorm en inhoud te geven aan een eigentijds (christelijk) geloven (Romano Guardini, *Het geloof als voorwerp van reflectie in Peilingen van het christelijk denken – verzamelde studies 1923 – 1963*).

Hoe verder?

Wat kan de toekomst zijn van religie, in het bijzonder die van het christendom? Hoe verder? Een blauwdruk is er niet. Welke aanknopingspunten zien we?

Misschien kan het *Driefasenmodel* van de psycholoog Kurt Lewin (1890-1947) dienstig zijn als kapstok voor het begrijpen van het veranderings- een vernieuwingsproces dat gaande is. De drie fasen zijn: *unfreezing* (het losweken van oude verstarde modellen), *moving* (het bewegen in een gewenste richting), *freezing* (het consolideren van de vernieuwing).

Abraham Heschel, hoogleraar Joodse mystiek (1907-1972) legt de nadruk op het antwoordkarakter van religie: 'religie is niet het product van een subjectieve behoefte maar een antwoord op een objectieve werkelijkheid'. Welk antwoord geeft onze moderne tijd eigenlijk op de werkelijkheid waarin we leven? Wat is van waarde? Waar zetten we ons voor in en waar willen we ons voor inzetten?

Volgens Hellemans zal beslissend zijn of het christendom opnieuw als relevante factor voor de kwaliteit van leven ontdekt zal gaan worden. Welke factoren zijn voor mensen van belang voor de kwaliteit van hun leven?

Volgens Guardini zal het gaan om opnieuw een vruchtbare balans te vinden tussen wil, hart en geest; bijvoorbeeld door het scenario te onderzoeken van een getemperde dominantie van de ratio ten faveure van een emancipatie van het hart.

Wellicht kan het ontwikkelen van een methodiek voor het levensbeschouwelijk gesprek hieraan een bijdrage leveren. Of activiteiten die religieuze ervaringen kunnen genereren zowel op terrein van missie als van caritas. Een nacht waken bijvoorbeeld (wereldjongerendagen), een muzikfestival, een wake up-call over de meridianen, een pelgrimstocht, bloemen leggen, zieken bezoeken, kaarsjes branden, werkzame mantra's, gezamenlijke stilte, hulp bij armoede, eerlijke handel en beleggingen, gemarginaliseerde groepen ondersteunen, 'Pray as you go' een ongeveer 10 minuten durende dagelijkse podcast over de lezingen / heiligen van de dag met info, muziek en meditatieve overwegingen etc. Met andere woorden events die het hart raken, die ontroeren, die enthousiasmeren.

3. 'Geen afname maar een transformatie'. Gesprek met Pete Ward.

(Door Jos Roemer)

Pete Ward is een Engelse theoloog, die zijn loopbaan begon als jongerenpastor in Oxford, waar hij vooral jongeren uit de arbeiderswijken trof. Zijn reflecties op dat werk hebben hem naar de universitaire wereld gebracht. Momenteel is hij hoogleeraar praktische theologie in Durham (VK). Pete heeft een kentering doorgemaakt in zijn denken over missie: het gaat niet in de eerste plaats om de boodschap maar om de relatie. Pete, die veel met jongeren gewerkt heeft, zegt: "Een langer durende relatie is nodig om jongeren zover te krijgen dat ze zich openstellen voor geloven". Op basis van een langer durende verbondenheid kun je met elkaar exploreren wat geloven betekent. Dit moet besproken worden op een manier die betekenisvol is voor jongeren en daarvoor is een wending naar de jongerencultuur belangrijk.

Mensen willen een betekenisvol leven en voor een deel doen ze dat door aan te haken bij de herinnering aan een religieus iets, een verwijzing naar religieuze aspiraties. "Onze samenleving leeft in de ruïnes van een grote kathedraal, waar tal van fragmenten verspreid liggen die mensen oprapen en er hun leven mee decoreren". Maar ook in niet-religieuze activiteiten vinden mensen betekenis, zoals bijvoorbeeld tuinieren.

Een mooi voorbeeld van deze betekenisgeving via fragmenten heeft Mirella Klomp gegeven in haar studie van de Passion in ons land. De Passion is een multimediaal gebeuren, dat ieder jaar op Witte Donderdag plaats vindt in één van de grotere steden in ons land. Wat de auteur vooral opvalt is dat er in reactie op statistieken n.a.v. kerklidmaatschap gesproken wordt over het verdwijnen van religie, terwijl de populariteit van de Passion ieder jaar onverminderd groot is. Honderdduizenden mensen volgen dit theatraal-muzikale ritueel ieder jaar live of via de televisie en geven er persoonlijk betekenis aan, verbonden met het lijdensverhaal van Jezus. Klomp spreekt derhalve liever van een transformatie dan van een verdwijning.

4. Taal als barometer van transformatie. Gesprek met Marleen van Casteren

(Door Henrike van Riel)

Marleen van Casteren (1968) is specialist ouderengeneeskunde en kaderarts palliatieve zorg. Zij werkt sinds twintig jaar in een verpleeghuis (Kalorama, Beek/Nijmegen), en sinds vijftien jaar ook in een hospice (Bethlehem, Nijmegen).

a. Hoe is Marleen in dit werk terechtgekomen. Wat heeft haar bewogen?

Als klein kind wilde Marleen graag verpleegkundige worden. Tijdens de middelbare school bedacht ze dat ze eigenlijk net zo goed arts zou kunnen worden. Ze heeft er nooit aan gedacht iets anders te gaan doen.

Redenen waarom Marleen voor de specialisatie verpleeghuisarts koos:

- Je hebt wat langduriger met de patiënten te maken.
- Je kijkt heel breed naar de mens en zijn welzijn. Je kijkt niet alleen naar lichamelijke dingen of

`onderdelen' van het lichaam, maar naar de hele mens, en dan niet alleen lichamelijk, maar ook psychisch, sociaal, spiritueel.

- Marleen vindt het ook heel mooi dat je als verpleeghuisarts altijd onderdeel bent van een multidisciplinair team. Je doet het heel erg samen (met verzorgenden, fysiotherapeut etc.).

b. Sporen van katholieke achtergrond in het werk

Marleen ziet in haar werk `sporen' van haar katholieke opvoeding / achtergrond, bijv.:

- in de keuze voor haar vak, die is sterk bepaald door `hoe je in het leven staat'.

- een minder sterk geloof in de maakbaarheid van het leven. Zij vindt de maakbaarheidsgedachte in de maatschappij steeds sterker geworden, ook in de twintig jaar dat zij als verpleeghuisarts werkt; ze neemt dit vooral waar in de toenemende vraag om euthanasie in het laatste stukje van het leven.

- de betekenis van vertrouwen: Marleen noemt vertrouwen als de pendant van de maakbaarheidsgedachte. "Wij zijn opgevoed met heel veel vertrouwen. Soms gebeuren er dingen in het leven, maar die kun je ook met vertrouwen tegemoet treden en dan kom je daar samen ook weer uit. Zo'n basale houding heb ik meegekregen."

- een soort `natuurlijke' omgang met de dood. Bijv: "Toen mijn oma stierf lag ze thuis opgebaard, we gingen er als gezin heen, naar haar kijken en voor haar bidden. Mijn ouders legden uit: `dit zit zo, en dat zit zo', er werd normaal over gedaan, en dan is het ook normaal."

- een grotere gevoeligheid voor symbolen en rituelen. Als die uit een andere religieuze traditie komen, is het soms moeilijker ze goed te `verstaan'. Goed luisteren is dan heel erg belangrijk. Hierdoor kun je vaak wel aanvoelen wat bepaalde dingen betekenen voor mensen.

c. Aandacht voor spirituele dimensie in palliatieve zorg

De laatste jaren is er in de palliatieve zorg steeds meer aandacht gekomen voor de spirituele dimensie. Belangrijkste reden hiervoor is dat het tegenwoordig (van overheidswege) is opgenomen in de definitie van wat palliatieve zorg is. "Dus daar moeten we iets mee". Marleen durft niet goed in te schatten in hoeverre collega's het ook werkelijk (zelf) belangrijk vinden, dat is gewoon niet goed zichtbaar. Dat kan zeker zo zijn, maar er wordt verder niet over gesproken.

De toegenomen aandacht voor de spirituele dimensie in de palliatieve zorg blijkt bijvoorbeeld uit meer nascholing op dit gebied. Marleen vertelt over een training die zij en haar collega's onlangs hebben gevolgd. Centraal daarin stond de vraag: hoe kun je over de spirituele dimensie praten met een patiënt in relatie tot de vraag welke behandeling iemand nog wel / niet meer zou willen. Door eerst te praten over wat iemand belangrijk vindt in het leven, kun je daarna makkelijker praten over wat iemand nog wel resp. niet meer wil. Bijvoorbeeld, in geval van longontsteking: wel of geen antibiotica hangt af van hoe iemand zijn kwaliteit van leven op dat moment ervaart, kan hij nog ervaren wat hij belangrijk vindt in het leven?

d. Aansluiten en volgen

Marleen probeert vooral aan te sluiten bij wat iemand nog wil en kan, bij welke wensen hij/zij heeft. Zij is daarin vooral volgend. Ze is heel terughoudend met het inbrengen van haar eigen waardeoordelen/opvattingen, dat probeert ze zo min mogelijk te doen. Ze probeert zich vooral in te leven en te verplaatsen in de levenshouding van de patiënt. Wat vindt die belangrijk?

Ze probeert zich vooral dienstbaar op te stellen.

e. Gebrek aan taal, op twee manieren

Er is in de palliatieve zorg meer aandacht voor de spirituele dimensie van gesprekken, maar het is vaak ook heel moeilijk hiervoor `de woorden te vinden'. Zowel artsen als patiënten kampen hiermee. Artsen moeten leren goede vragen te stellen én het is belangrijk dat ze goed luisteren.

Marleen maakt een onderscheid tussen luisteren en verstaan. Ze probeert haar stagiaires (meestal huisartsen i.o.) te leren dat ze een beetje gevoelig moeten worden voor (mogelijk) verschillende lagen van betekenis in wat iemand vertelt. Die gevoeligheid kun je volgens haar trainen.

Tijdens nascholingsbijeenkomsten oefenen zij en haar collega's met het voeren van spiritueel georiënteerde gesprekken. Ze leren daarin o.a. van elkaar, door rollenspel, feedback, etc. Het gaat erom te leren hoe je bepaalde onderwerpen en vragen aan de orde kunt stellen, openingen kunt bieden, dingen 'boven tafel krijgt'.

Maar ... het kan wel zo zijn dat artsen op een gegeven moment beter geschoold zijn, maar als mensen niet (meer) gewend zijn over dit soort dingen te spreken 'dan wordt het ook heel moeilijk'. Sommige patiënten hebben hiervoor weinig of geen taal en sommige mensen hebben überhaupt weinig taal.

Marleen illustreert dit aan de hand van euthanasieverzoek: sommige mensen zijn (voldoende) verbaal begaafd om uit te kunnen leggen waarom ze euthanasie willen, andere kunnen niet veel meer zeggen dan: geef mij maar een spuitje, want het hoeft voor mij allemaal niet meer. Hoe minder duidelijk mensen een euthanasieverzoek kunnen verwoorden en toelichten, hoe moeilijker het voor een arts wordt om te beoordelen waar zo'n verzoek vandaan komt.

f. Behoeftte aan taal voor 'wat niet te beredeneren is'

Als het gaat om de oriëntatie op de grote levensvragen, is een van de grootste behoeften in haar sector volgens Marleen: "de behoefte aan taal, aan ruimte en aandacht voor dingen die je niet kunt weten, die niet te beredeneren zijn, ... ja .. mystiek ... daar zou ik wel meer aandacht voor willen."

Religie kan een bron zijn om dergelijke 'taal' uit te putten, denkt Marleen. Ze vindt het jammer dat religie nu vaak als 'achterhaald' wordt gezien. Ten onrechte volgens haar. Maar ook poëzie, en zelfs liedjes kunnen helpen 'om de woorden te vinden'.

5. Ter afsluiting van deel II

Wat heeft deze eerste fase van exploratie opgeleverd? Wat kunnen we zeggen over de context waarin ons de vraag gesteld is: hoe kunnen we het Vincentiaans charisma weer verstaanbaar maken? Het charisma waarmee in de afgelopen eeuwen door talloze mensen in de voetsporen van Vincentius inzet is geleverd voor de armen.

Op de eerste plaats kunnen we constateren dat er enorm veel hulp wordt geboden via tal van organisaties en fondsen op tal van terreinen. Het overzicht van Jozef Tettero maakt dit op indrukwekkende wijze duidelijk. Wanneer we er exemplarisch twee terreinen uitlichten, kinderen en armoede en vluchtelingen, dan zien we een lange lijst van stichtingen en fondsen die zich daar op richten. Daarnaast vallen de initiatieven op van de media en de omroepen en van bedrijven zoals Albert Heijn, het Leger des Heils en het Rode Kruis. Naast deze initiatieven van het maatschappelijk middenveld zien we de voorzieningen die zijn ingesteld door lokale overheden en de landelijke overheid. Kortom, de conclusie is gerechtvaardigd dat er heel veel hulp wordt aangeboden. De vraag die dan opkomt luidt: wordt die hulp ook goed georganiseerd? Op die vraag zullen we verderop in het rapport (zie de empirische verkenning) ingaan.

Op de tweede plaats kunnen we over de huidige context zeggen, dat deze wordt gekenmerkt door een proces van secularisering. Uit onze verkenningen kunnen we opmaken dat we kunnen spreken van een afname van de invloed van de traditionele vormen van religie. Er ontstaat geleidelijk een 'divers en turbulent religieus veld' (zie de bijdrage van Marieke van de Ven). Ook de toenemende dominantie van de rede speelt een belangrijke rol in onze huidige samenleving. We hechten steeds meer waarde aan de rede en dit verzwakt de vorm van twijfel die met geloven verbonden is. De uitdaging waar we nu voor staan is het vinden van een balans tussen de wil, de rede en het hart.

Een interessant perspectief op secularisering biedt de theoloog Pete Ward. Hij stelt dat er niet zozeer sprake is van een afname van religiositeit maar veeleer van een transformatie. Ook in de bijdrage van Marieke van de Ven kwam deze notie al naar voren. Ward voegt hier echter iets nieuws aan toe. Traditionele vormen van religiositeit verdwijnen niet maar verbrokkelen en

fragmenten daarvan kunnen voor mensen betekenisvol zijn. Verderop zullen we zien dat het fragment 'Vincentius' voor velen in ons land zo'n betekenisvol fragment is.

Wanneer we onze focus verleggen naar instituties in het algemeen, worden we op basis van de bijdrage van Henrike van Riel gewezen op het belang van taal. In het verleden hebben we veel instituties gezien waarbinnen werd gewerkt op basis van een religieus fundament. Denk aan ziekenhuizen, zorginstellingen, weeshuizen en scholen. De namen van veel van deze instellingen verraden nog hun oorsprong, evenals de geschiedenis van hun oprichting (veelal door ordes en congregaties). Door de verminderde invloed van de traditionele religiositeit, ook binnen deze van oudsher religieus gefundeerde instellingen, komt het belang van taal scherp naar voren. Om niet enkel de taal van de zakelijkheid de boventoon te laten voeren, moet er gezocht worden naar taal waarmee het hart kan meeklinken. En die taal ligt niet voor het grijpen. Er lijkt een verschuiving gaande van 'achtergrond' naar 'voorgrond'. Wanneer je in de tijd van Vincent verwijst naar het evangelie, kun je uitgaan van een algemeen gedeelde achtergrond. Velen zijn vertrouwd met religieuze taal en de betekenis en rol van het geloof.

Deze gemeenschappelijke en stabiele achtergrond verdwijnt geleidelijk. Tegelijk zijn er tekenen van iets nieuws. Nieuwe activiteiten vinden nu plaats op de voorgrond, maar er is amper sprake van een verbindende achtergrond. De uitdagende vraag wordt daarmee: bestaat er zoiets als een 'brontaal', een taal die onder alle talen ligt, een taal der liefde? We zijn geneigd deze vraag met 'ja' te beantwoorden. Je zou kunnen zeggen dat veel mensen op veel verschillende manieren bezig zijn om handen en voeten te geven aan de liefde in religie, kunst, concrete zorg en aandacht voor anderen. Het Vincentiaans charisma is in die zin niet uniek, maar één van de uitingsvormen van de universele taal der liefde.

Kees Fens (em. hoogleraar Nederlandse letterkunde) haalde ooit tijdens een college een dichter aan, die zei: "Als ik nooit van de liefde had gehoord, had ik de liefde niet leren kennen". Iets dergelijks geldt mogelijk ook voor het Vincentiaans charisma: het is niet zozeer een 'taal' die beschrijft wat mensen al kennen, het is taal die een werkelijkheid 'schept' (of anders representeert) en die mensen langzaam (kunnen) gaan spreken als ze deze gaan verstaan. Wat treffen we daar in de praktijk al van aan? Dat is de focus van deel III van dit rapport.

Deel III Beantwoording van de onderzoeksvraag

1. Theoretische verkenningen

Voordat we via een empirisch onderzoek op zoek gaan naar een beantwoording van de onderzoeksvraag (hoe kan het Vincentiaans charisma verstaanbaar gemaakt worden voor mensen van deze tijd?), gaan we eerst in op andere pogingen die ondernomen zijn, vanuit theoretisch perspectief, om religieus gemotiveerde inzet verstaanbaar te maken.

Allereerst willen we het katholiek sociaal denken voor het voetlicht brengen. Je zou kunnen zeggen dat hierin een aantal waarden naar voren komen, die herkenbaar zijn voor mensen die niet direct een verbondenheid met de katholieke traditie ervaren.

Een tweede perspectief ontleen we aan zr. Alfonsa Richartz, die een studie heeft gewijd aan de Vincentiaanse spiritualiteit. Op basis van haar bevindingen kunnen we het vincentiaans charisma nader omschrijven.

a. Het katholiek sociaal denken

In hun denken over het staan in de wereld hebben katholieken in de loop der eeuwen een richting gevonden, die uiteraard wortelt in de Bijbel, maar ook een specifieke uitwerking heeft gekregen. Die uitwerking is gegeven door de gezagsdragers in de katholieke kerk (hetgeen heeft geleid tot de Katholieke Sociale Leer) maar ook door katholieken die niet zo'n rol in de kerk speelden maar wel van invloed waren in de samenleving (het Katholiek Sociaal Denken).

Hoe moeten we ons verhouden tot kwesties als die van de armoede, de onderdrukking in dictatoriale landen, de milieuproblematiek? Welke waarden kunnen ons als leidraad dienen om hierin stelling te nemen en oriëntatie te vinden?

In het algemeen kun je zeggen dat de volgende vier waarden de kern uitmaken van het katholiek sociaal denken.

- de menselijke waardigheid
- het gezamenlijk welzijn
- solidariteit
- eigenaarschap waar mogelijk.

Ook Vincentius heeft deze maatschappelijke positie en manier van denken belichaamd. Hij muntte de begrippen 'missie' en 'caritas' om deze positie aan te duiden. De waarde van de solidariteit die bij hem concreet werd in hulp aan de armen (caritas) had een kleur: die van een gelovige roeping (missie).

In bijlage 4 wordt deze denkrichting nader omschreven.

b. Het Vincentiaans charisma

Wanneer je 'charisma' googelt vind je allereerst verwijzingen naar 'uitstraling' en 'karakter'. Pas wanneer je doorzoekt vind je de evangelische connotatie. Het christelijke begrip zelf heeft haar bron in het Nieuwe Testament, met name in het Pinksterverhaal waar gesproken wordt over 'het ontvangen van de H. Geest' (Joh. 20 en Hand. 2). Dit wordt verderop in het NT uitgelegd als het ontvangen van gaven zoals de kracht om zieken te genezen of de gave om wijze raad te geven (1 Kor 12). Essentieel hierbij is het inzicht dat deze gaven 'ontvangen' zijn, ze zijn onverdiend (charis) ten deel gevallen.

Dit betekent twee dingen. Op de eerste plaats is het charisma een complex van kennis, vaardigheden, overtuigingen en houdingen dat als een geschenk ontvangen is van de Geest van God. Wij zijn dus niet degenen die het kunnen overgeven aan anderen, het is niet aan ons om het anderen te geven. Op de tweede plaats zijn wij niet degenen die kunnen beoordelen of anderen die gaven niet ook ontvangen hebben. Wanneer we bij anderen liefde, vreugde en vrede, vriendelijkheid, goedheid en vertrouwen, bescheidenheid en zelfbeheersing ontmoeten (Gal. 5, 22-23), zouden dat dan niet evengoed gaven kunnen zijn die de Geest doet groeien en rijpen?

Intermezzo

In zijn lezenswaardige boek 'Kerk als water. Pleidooi voor een vloeibare manier van kerk-zijn' (2003, Kampen: Uitgeverij Kok) schetst Pete Ward een ontwikkeling van onze moderne samenleving in de richting van steeds meer dynamiek. Hij sluit aan bij de socioloog Zygmunt Bauman, die hiervoor het begrip 'vloeibare moderniteit' heeft gemunt. Een vloeibare kerk is een kerk die deze ontwikkeling in verregaande mate aanvaardt. Zij is niet meer statisch, waarbij betrokkenheid wordt afgemeten aan samenkomst op de zondagmorgen, aan aantallen leden, aan het vormen van een club waar je wel of niet bij hoort. De vloeibare kerk van de toekomst heeft veel meer de vormen van een netwerk, aldus Ward. "De vloeibare kerk zal haar energie en creativiteit halen uit de wijdverspreide zoektocht naar spiritualiteit en zingeving, die in onze cultuur in het algemeen zichtbaar is". Maar hoe werkt God in een cultuur waarin alles draait om consumeren, hoe werkt de Geest in de populaire spiritualiteit. Ward zoekt voor een antwoord o.a. aansluiting bij de stelling van de theoloog Moltmann dat de Geest verhuist naar spontane groepen en persoonlijke ervaringen, daar waar ze zichtbaar wordt 'in de liefde voor het leven die ons verheugt en in de levenskrachten die de liefde voor het leven in ons oproept'. "We moeten een theologie van de Geest ontwikkelen, die rekening houdt met het werk van God buiten de werking van het instituut kerk", aldus Ward.

Vervolgens het adjectief 'Vincentiaans'. Dit leidt direct terug naar de persoon van Vincent de Paul, geboren in Frankrijk in 1581 en stichter, samen met Louise de Marillac, van de Congregatie der Missie en het genootschap Dochters der Liefde.

Eén van de uitspraken van Vincent bij het aanschouwen van de inzet die mensen lieten zien voor de armen luidde: er is liefde genoeg, maar ze is slecht georganiseerd. Vincent bleek vindingrijk in het organiseren. Zo slaagde hij er ook in om in een tijd die daarvoor ongunstig was een congregatie te stichten¹, teneinde het werk voor de armen naast een spirituele bedding ook te voorzien van een structurele. Deze congregatie bood het gemeenschapsvormende geraamte voor de inzet voor de armen.

Wanneer we naar deze structurele vorm van de congregatie kijken, valt op dat de organisatie van het Vincentiaans charisma grotendeels volgens de richtlijnen van het kerkelijk recht is vorm gegeven. Er zijn constituties, er is een statuut en er is een reglement.

Hierbinnen spelen de geloften een interessante rol. Zij die willen intreden in de congregatie leggen als afronding van hun voorbereidende opleiding geloften af. Deze geloften vinden hun oorsprong in de zgn. 'evangelische raden', de goede raad die Jezus zijn volgelingen geeft: "Verlies uw hart niet aan de wereld of aan iets dat werelds is. Als iemand zijn hart verliest aan de wereld, is er in hem geen plaats voor de liefde voor de Vader. Want al het wereldse, alles waarop we onze zinnen zetten, alles wat het oog lokt en alle aardse zaken waar we zo trots op zijn, dat alles komt niet uit de Vader voort maar uit de wereld" (1 Joh. 2, 15-16).

Zr. Alfonsa Richartz (lid van het Genootschap Dochters der Liefde) heeft een bijdrage geschreven over de geloften vanuit Vincentiaans perspectief.² Hierin diept ze vooral de spirituele laag van de geloften uit.

---

¹ In het navolgende beperken we ons tot de mannelijke tak, de Congregatie.

² Sr. Alfonsa Richartz (1998). Die Gelübde in vinzentinischer Sicht und ihr Bezug zur Dienst. In: Vinzentinische Spiritualität, hoofdstuk 5, blz. 57-67, Köln: uitgave in eigen beheer.

Ze zet heel fundamenteel en antropologisch in: de mens voelt diep van binnen een aandrang om God (hoe we die ook ervaren, zou ik er aan toe willen voegen) de eer te bewijzen die Hem toekomt. Een gelofte is een manier bij uitstek om God deze eer te doen toekomen.

Richartz verwijst naar alle Nieuwtestamentische passages waar de geloften hun bron vinden: de oproep van Jezus om Hem te volgen, teksten die als een uitnodiging tot volmaaktheid gelezen kunnen worden (vgl. Lc 18, 18-30). Het gaat hier volgens haar om een volmaaktheid die het hele leven omvat. Geloften vormen het antwoord op die oproep.

Belangrijk hierbij is te zien dat de beperkende uitleg van de geloften (je mag geen bezit hebben, je mag geen gezin hebben en je mag geen eigen wil hebben) in de geschiedenis vaak heeft geleid tot de functie van geloften als sleutels die deuren sloten. Wanneer je terugkeert naar de spirituele bronnen kun je de geloften veel meer zien als sleutels die deuren openen: deel wat je hebt, wees integer in je relaties, luister met een onbevangen hart.

D R O O M . . .

Moeder/Vader, liefdevolle Schepper!

Mag jouw droom werkelijk worden in mij, jouw dochter/jouw zoon:

dat ik in onze tijd en onze ruimte leef, al wandelend op wegen van liefde en dapper stappend op de straat die mij en alle schepselen in jouw rijk brengt.

Koester mij dag in dag uit, zodat ik 't klaar krijg

- steeds meer en beter mijn oren te openen om de mooie boodschap van Jezus van Nazareth en 't schreeuwen en snikken van pijn van zussen en broers, bijzonder van de allerarmsten, op te vangen;

- steeds meer en beter mijn hart te openen voor allen en bijzonder voor hen die 't meeste lijden, en er ook ruimte mag zijn voor mijn geliefden – want, Moeder/Vader, ons hart is niet door grenzen beperkt;

- steeds meer en beter mijn handen te openen om te delen wat ik heb met mijn gelijken; op de eerste plaats met de meest behoeftigen.

Dat jouw kracht me moed geeft om de 'sleutels' te gebruiken op menselijk/christelijke wijze.

Mogen Louise en Vincent opborrelende inspiratiebronnen blijven.

Het zij zo!

(zuster Anne-Marie DDL & Jan Pubben CM)

De tekst hierboven (gebruikt bij de jaarlijkse hernieuwing van de geloften door Dochters der Liefde in Recife, Brazilië), geeft heel mooi aan hoe de geloften ook als uitingen van open staan in plaats van ingeperkt zijn verstaan kunnen worden.

Een centraal element in de Vincentiaanse spiritualiteit is de ontmoeting van Jezus in de armen. Richartz beschrijft hoe Lc. 4, 18 (de passage waarin Jezus in de synagoge van Nazareth voorleest: God heeft mij gezonden om de armen het goede nieuws te brengen) voor Vincent de sleutel vormde tot het begrijpen van de menswording van God. De perikoop Mt. 25, 35-40 ("want ik had honger en u gaf mij te eten") is eveneens te zien als een voor Vincents spiritualiteit fundamentele bron.

Richartz wijst ook op de deugden die van belang zijn om de concretisering van de geloften als 'open staan voor' te belichamen. Ze noemt met name de deugden van bescheidenheid, eenvoud en liefde.

In de geloften kunnen we een op existentieel niveau uitgesproken en in spiritualiteit gewortelde expressie van identiteit zien. Het is een uiting van zich geroepen voelen om het gehele leven te wijden aan dienst aan de armen. Je doet het niet even, totdat je weer voor iets anders gaat kiezen; je doet het voor altijd, met heel je hart.

Tegelijk kunnen we er ook een uiting in zien van in-een-geloftengemeenschap-treden. Je doet het niet in je eentje. Je hebt anderen nodig om deze gewijldheid aan dienstbaarheid te voeden, samen te beleven en daarmee te versterken.

Zo bezien kennen de geloften een spirituele en een organisatorische kant, een belevingskant en een gemeenschapskant.

2. Empirische verkenningen

Hoe verwoorden vrijwilligers bij Vincentiusverenigingen in Nederland hun werk en hun motivatie? Met deze algemene vraag als uitgangspunt hebben we in de maanden oktober 2020 – februari 2021 met zes vrijwilligers bij Vincentiusverenigingen in ons land gesprekken gevoerd.

In het navolgende gaan we kort in op de Vincentiusverenigingen in Nederland. Wat is de relatie van die verenigingen met het Vincentiaans charisma?

Vervolgens bespreken we in een tweede paragraaf de manier waarop we het onderzoek hebben opgezet en uitgevoerd en met welke vragen we de gesprekken met de vrijwilligers zijn ingegaan. Tenslotte beschrijven we de resultaten en geven we aan welke beantwoording van de onderzoeksvraag erin opdoemt.

a. De Vincentiusverenigingen in Nederland

Ons land kent op dit moment zo'n 53 lokale Vincentiusverenigingen, waar tal van vrijwilligers zich inzetten om directe nood te lenigen. Deze lokale verenigingen hebben ieder hun eigen statuten en bestuursleden en zijn verenigd in de landelijke Vincentius Vereniging. Op haar beurt is deze landelijke vereniging aangesloten bij de International Society of Saint Vincent de Paul, waar 148 landen deel van uitmaken.

In het midden van de 19de eeuw is deze beweging op gang gekomen in Frankrijk onder de inspirerende aanvoering van Frederic Ozanam. Op nog jonge leeftijd besloot hij met een achttal mede-studenten werk te gaan maken van armoedebestrijding. Op dat moment was de sociale problematiek in Frankrijk enorm: van de 34 miljoen Fransen leefden er 12 miljoen in armoede. Voor Frederic Ozanam was Vincentius een belangrijke inspiratiebron. Toen de activiteiten van de groep studenten aansloegen doopte hij in 1833 hun verbond met de naam Conférence de Saint Vincent de Paul.

In 1846, dus relatief snel na de eerste bewegingen in Frankrijk, werd in Nederland een conferentie opgericht. Vijfentwintig jaar later zijn er in veel steden conferenties (later werden dat verenigingen). De katholieke emancipatie in deze periode blijkt een vruchtbare bodem te zijn voor deze vorm van sociale inzet.

b. Methode van onderzoek

Als vertrekpunt voor het empirische onderzoek kiezen we voor het begrip 'common ground'.

Eén van onze bevindingen in de eerste fase van ons onderzoek was de gedachte dat we leven 'in de ruïnes van een oude kathedraal', waar fragmenten gevonden worden die mensen gebruiken om er hun leven betekenis mee te geven. Hiermee bedienden we ons van een beeld om de gesecculariseerde context te duiden. Vanuit een christelijk standpunt zou je in gesprekken met tijdgenoten kunnen verkennen welke gemeenschappelijkheden er te vinden zijn in die betekenisgeving.

Wanneer die gemeenschappelijkheden gevonden worden, kun je constateren dat je met je gesprekspartner 'common ground' ontdekt hebt.

Dat begrip kent twee aspecten: 'common' en 'ground'. Het eerste aspect heeft te maken met de gemeenschappelijkheden die gesprekspartners ontdekken in hun belevingen en ervaringen. 'Ground' betreft de fundamentele aard van die gemeenschappelijkheden. Het gaat om 'grondervaringen', de betekenis die we aan het leven geven.

Als het gaat om het vinden van common ground vanuit een Vincentiaans standpunt in een gesecculariseerde context, ligt het voor de hand om het gesprek aan te knopen met vrijwilligers van Vincentiusverenigingen in Nederland.

Op de eerste plaats zijn Vincentiusverenigingen formeel gesproken in een directe lijn verbonden met het Vincentiaans charisma. Op de tweede plaats zijn veel vrijwilligers met hart en ziel én daad betrokken op het armoedevraagstuk. Op de derde plaats zijn veel vrijwilligers net als de meerderheid van de bevolking gesecculariseerd.

Hiermee dienen ze zich aan als de ideale gesprekspartners. Ze vertegenwoordigen de leken en zijn onderdeel van de huidige maatschappelijke context. Kunnen we in gesprekken met hen 'common ground' ontdekken?

Dit brengt ons bij de opzet van het onderzoek. We kunnen vrijwilligers bij een Vincentiusvereniging interviewen in een semi-gestructureerd interview. De vragen ontlene we aan de verkenning van het Vincentiaans charisma. We analyseren de interviews vervolgens op basis van de zgn. Grounded Theory zoals uitgewerkt door Kathy Charmaz.³ We kunnen hier uiteraard op een wat vrijere manier mee omgaan, het is immers niet de bedoeling om aan de hoogste standaarden van wetenschappelijk onderzoek te voldoen.

De interviews

Welke elementen heeft de verkenning van het Vincentiaans charisma opgeleverd, die we kiezen als vertrekpunt voor een gesprek met vrijwilligers van Vincentiusverenigingen?

Juist de invalshoek van de geloften biedt ons zo'n vertrekpunt, ze dienen als expressie van identiteit voor de volgelingen van Vincent: dit ben ik, hier kun je me op aanspreken.⁴ We kunnen de verkenning van de geloften als volgt samen vatten:

- de geloften vormen een uiting van geroepen zijn tot een leven in volkomenheid,
- ze betreffen de motivatie
- voor de inzet voor de armen
- in wie Vincent Christus ontmoette
- hetgeen om specifieke werkdeugden vraagt;
- ze betreffen ook de organisatie van die inzet
- en de gemeenschappelijkheid met anderen.

---

³ Charmaz, K. (2008). Grounded Theory as an Emergent Method. In: S.N. Hesse-Biber & P. Leavy (eds.), Handbook of Emergent Methods (pp. 155-172). New York: The Guilford Press.

⁴ Hierbij kunnen we denken aan het identiteitsconcept van Paul Ricoeur (Onself as Another. University of Chicago Press 1993), waarin hij twee aspecten van persoonlijke identiteit onderscheidt. Het ene aspect betreft 'hetzelfde gebleven zijn doorheen alle veranderingen die er in de tijd hebben plaats gevonden'. Het andere aspect betreft 'dezelfde blijven, in welke omstandigheid dan ook, doordat je me aan mijn woord kunt houden'. Het gaat om continuïteit in verandering vanuit het verleden enerzijds (terugkijkend: wie ben ik eigenlijk?) en naar de toekomst toe anderzijds (vooruitkijkend: op welke manier kunnen mensen van mij op aan, wat hebben ze aan mij?).

Deze aspecten van Vincentiaans charisma, belichaamd in de geloften die de volgelingen van Vincent afgelegd hebben resp. jaarlijks afleggen, leiden tot de volgende vragen ten behoeve van de interviews:

- a. Waarom heeft u voor dit specifieke vrijwilligerswerk gekozen? Hoe bent u erin terecht gekomen?
- b. Wat betekent het voor u dat dit werk vooral gericht is op de armen?
- c. Wat levert het werk u op? Op welke manier word je er als persoon door beïnvloed?
- d. Heeft u in uw vrijwilligerswerk een ontwikkeling doorgemaakt?
- e. Zijn er betekenisvolle ervaringen in uw leven, die belangrijk zijn gebleken voor uw inzet?
- f. Hoe ziet u de armen? Welk beeld heeft u van ze?
- g. Wat betekent dit werk voor hoe u verder in het leven staat? Zou u dit werk bijvoorbeeld ook kunnen doen terwijl u in grote luxe leeft?
- h. Wat vraagt dit werk van u? Welke vaardigheden zijn belangrijk? Welke levenshouding is in dit werk belangrijk?
- i. Hoe belangrijk is het dat u dit werk doet met anderen?
- j. Is er sprake van een vorm van verbondenheid met andere vrijwilligers? Hoe uit zich dat?
- k. Speelt uw kijk op het leven een rol in uw inzet voor de armen?

In de maanden oktober 2020 – februari 2021 zijn zes vrijwilligers geïnterviewd. Het contact met deze vrijwilligers is gelegd via de bemiddeling van voorzitters van de Vincentius verenigingen in ons land. Er zijn zes voorzitters willekeurig benaderd, één voorzitter liet weten dat men niet aan het onderzoek wilde meewerken, één voorzitter droeg twee vrijwilligers aan.

Vijf interviews vonden plaats via een Zoom-verbinding, die met instemming van de geïnterviewde werd opgenomen. Het zesde interview vond telefonisch plaats; ook dat gesprek mocht worden opgenomen.

De gesprekken hadden een duur variërend van 40 tot 60 minuten.

Naast deze zes interviews is er nog een zevende interview gehouden door Tjeu van Knippenberg met de voorzitter van de Vincentiusvereniging Nijmegen: Linda van Aken. In de volgende paragraaf wordt de verwerking van dit interview meegenomen.

Verwerking van de interviews

De zes gesprekken zijn allereerst uitgeschreven op basis van de opnames die ervan gemaakt zijn. Vervolgens zijn de uitgeschreven gesprekken gecodeerd. Dit coderen betekende dat fragmenten aangemerkt werden als voorbeelden van een bepaald 'onderwerp' (bijvoorbeeld 'de mensen die het doen'). Op deze manier kon het materiaal een eerste ordening ondergaan. Dit leidde tot vier categorieën:

- de mensen die het doen
- het concrete werk
- de maatschappij
- de vereniging.

Na deze fase van initiële codering volgde er een fase van gefocuste codering. Hierin werden de codes verfijnd. Zo kon de categorie 'de mensen die het doen' verfijnd worden in de volgende subcategorieën:

- de motivatie
- de beleving
- de levensbeschouwelijke achtergrond
- het beeld van de armen
- de vrijwilligers.

De categorie 'het concrete werk' konden we verfijnen als volgt:

- concrete activiteiten

- focus van de hulp
- hulp op maat.

De categorie 'de maatschappij' liet de volgende verfijning zien:

- samenwerken met een netwerk
- reguliere voorzieningen.

De categorie 'de vereniging' tenslotte leverde de volgende verfijning op:

- traditionele oorsprong
- vormgeving aan gezamenlijkheid
- kerstacties.

Na de fase van de codering van alle onderdelen van de gesprekken, volgde fase van het schrijven van memo's. In deze fase wordt een begin gemaakt met het duiden van de fragmenten en het leggen van verbanden. Wat valt er in eerste instantie te ontdekken, wat doemt er op? Door steeds terug te gaan naar de interviews kunnen deze memo's dicht bij het materiaal blijven en wordt een subjectieve sturing door de onderzoeker voorkomen. De memo's vormen de bouwstenen voor de uiteindelijke analyse.

Wanneer we het interview met Linda van Aken eruit lichten, kunnen we de volgende dynamische principes onderscheiden:

- laagdrempeligheid
- actieve gastvrijheid
- het hele verhaal van mensen

Verbindingen met dienend leiderschap:

- pay it forward principe (versterken van cultuur van geven en dienen)
- people first (altijd voor ogen houden dat het om mensen gaat)
- commitment (werken met motivatie, commitment)

Drijfveer

Drijfveer voor Vincentius Nijmegen is het 'Pay it forward-principe'. Pay it forward is niet het teruggeven van een goede daad maar het doorgeven van een goede daad. Als jij iets goeds van iemand hebt gekregen, kun je in je omgeving kijken of jij voor iemand anders in je omgeving ook iets goeds kunt doen. Dat hoeft niet iets heel groots te zijn, dat kan al een glimlach of een compliment zijn. Of bijvoorbeeld in een café een kop koffie vooruit betalen zodat een dakloze later kan vragen of er nog een 'uitgestelde' koffie is. Zo ontstaat een beweging van goede daden, een olievlek, om de soms toch harde wereld een stukje hartelijker en mooier te maken.

Uitgangspunten

1. concreet: direct en praktisch
2. laagdrempelig: makkelijke toegang
3. gastvrij: iedereen is welkom
4. dienend: luisteren naar het verhaal van mensen.

Daarnaast is Vincentius een landelijk en zelfs internationaal netwerk. Dat opent deuren. Maar er kan meer. Vincentiusverenigingen kunnen meer aan elkaar hebben door van elkaar te leren; niet iedereen hoeft zelf het wiel uit te vinden. Ook zou er meer moderne, eigentijdse naamsbekendheid moeten zijn zodat mensen Vincentius kennen en er makkelijker binnenlopen.

Linda is zelf een vrijwilliger, ze zou niet anders willen. Ze is de spil van de organisatie waar alles om draait. Ze is social worker, bewindvoerder, maatschappelijk werker, psychiater, gastvrouw, winkelbediende, schoonmaakster, leidinggevende. Niet altijd makkelijk want ze vangt veel wind en moet vaak ook lastige beslissingen nemen bijvoorbeeld om niet met mensen door te gaan omdat ze stelen of anderszins onbetrouwbaar zijn.

Maar zonder een netwerk van vele vrijwilligers zou Vincentius Nijmegen onmogelijk kunnen draaien. Er zijn meewerkende bestuursleden en vele vrijwilligers die in een van de projecten meewerken. Linda voert met elke vrijwilliger eerst een sollicitatiegesprek waarin motivatie en soort werk ter sprake komen. Een positieve persoonlijke motivatie is belangrijk; een motivatie omdat het moet van de uitkering is onvoldoende. Het werk vraagt dat de vrijwilliger betrouwbaar is en stevig in de schoenen staat bijvoorbeeld als mensen elkaar in de huiskamer onheus bejegenen of als er mensen binnenkomen die depressief zijn.

Vier keer per jaar is er vrijwilligersvergadering. Dan geeft Linda een overzicht over de afgelopen periode en worden de vrijwilligers in het zonnetje gezet., Want hun inzet is vrijwillig maar niet vrijblijvend; soms is een tandje extra nodig. Ook de eigen inbreng van vrijwilligers wordt gewaardeerd. Soms brengt een vrijwilliger bijvoorbeeld een goed doel naar voren om iets aan te doneren zoals de vrijwilliger die dol is op dieren en de Dierenambulance voorstelde. Als er geld in het potje zit, kan Vincentius dat doen. Dat is de werkwijze. Immers, die vrijwilliger zet zich in voor Vincentius en zo kan Vincentius ook iets doen voor haar vrijwilligers. Bovendien kom je als Vincentius in aanraking met allerlei clubs waar je normaal niet mee in aanraking zou komen en wordt je wereld weer een stukje groter.

Kortom, het hart moet op de goede plek zitten.

c. Contouren van een antwoord

De reguliere voorzieningen

De respondenten verwijzen veelvuldig naar de hulp, die er in ons land bestaat van overheidswege. “We zijn zogenaamd een verzorgingsstaat”. Er wordt zelfs zoveel hulp aangeboden dat er wordt samengewerkt met professionals die de weg weten in alle voorzieningen, want die dienen allereerst aangesproken te worden. Van die reguliere voorzieningen zeggen de respondenten dat die tekort schieten. Er dreigen steeds weer mensen tussen wal en schip te geraken. Immers, die reguliere voorzieningen zijn bedoeld voor categorieën mensen, mensen die tot een groep behoren met specifieke kenmerken (niet meer verdienen dan precies zoveel, minder dan zoveel procent kunnen werken, wonen in een huis met maximaal die huur etc.). Maar er kan maar moeilijk rekening gehouden worden met details. “Wij rapen de splinters op”.

Tegenover deze reguliere voorzieningen stellen de respondenten de hulp vanuit de Vincentius vereniging: ‘geen gedonder met papiertjes’, ‘hulp binnen één dag’, ‘je moet buiten de gebaande paden durven gaan’. “Wij helpen waar de grenzen van de verzorgingsstaat zichtbaar worden”. “Als de samenleving het niet goed georganiseerd heeft, kan de Vincentiusvereniging hulp bieden”.

Hulp

De hulp vanuit de Vincentiusvereniging wordt door de respondenten nader omschreven: het is hulp op basis van de menselijke maat. Het gaat vaak om primaire zaken: een lege koelkast op vrijdagavond, een kapotte wasmachine, een bezoek aan de tandarts. Er is een veelheid aan concrete projecten opgezet, zoals kringloopwinkels, een koffiehoeke, een boekenbeurs, een sociaal restaurant, een speelgoedbeurs en schuldhulpcoaches. Er wordt geen structurele hulp geboden. De respondenten geven aan dat hun verenigingen deel uitmaken van een uitgebreid netwerk van allerlei organisaties en instanties, zodat er snel gesignaleerd kan worden waar hulp op maat nodig is.

Het is hulp gericht op armoede maar ook op eenzaamheid. Omdat de hulp vanuit reguliere voorzieningen soms tekort schiet, komen ‘de moeilijke gevallen’ bij de vrijwilligers van de Vincentiusvereniging terecht. Dit gaat soms gepaard met huisbezoeken. “Ik wil het gezicht van de armoede blijven zien”.

Hulp is persoonlijk

Hulp bieden wordt door de respondenten beschreven als niet alleen voorzien in materiële behoeften, maar ook het geven van aandacht, betrouwbaar zijn, een schouderklopje geven, geduld hebben, luisteren, mensen serieus nemen, mensen hun verhaal laten doen. Hulp bieden is het aangaan van een persoonlijke relatie. In die relatie willen de respondenten de ander een bevestiging geven dat ze de moeite waard zijn.

Waardigheid

De respondenten beschrijven hun hulp als een wederkerige relatie, waarin het contact geregeld wordt verdiept. Er wordt gesproken over 'eigenaarschap van de situatie'. "Je moet ze helpen actief te worden". "De mensen hebben zelf keuzes en je kunt ze aanspreken op hun eigen verantwoordelijkheid". De meesten zijn daar ook blij mee, het besef dat je er iets voor moet doen draagt bij aan hun gevoel van eigenwaarde.

Langdurig verbonden

"Vincentiaan, dat blij je!", zo werd door één van de respondenten opgemerkt. Uit de gesprekken kan worden opgemaakt dat de vrijwillige inzet voor de armen zeker niet vrijblijvend is. Er lijkt sprake van een langdurige verbondenheid met de Vincentiusvereniging. De respondenten spreken over weinig verloop binnen hun verenigingen.

'Mijn opvoeding heeft een basis gelegd'

Voor alle respondenten geldt dat hun motivatie voor dit werk samenhangt met hun geloof. "Mijn DNA is het geloof". "Ik ben katholiek opgegroeid en dat betekent dat ik iets wil doen voor mensen". De respondenten noemen als belangrijke waarden naastenliefde en onbaatzuchtigheid. Ook geven ze alle zes aan dat het hen ook zelf iets brengt: ze zijn blij dat ze het kunnen doen en zijn blij en voldaan na iedere concrete bemiddeling.

Voor vier van hen geldt dat de band met de kerk losser is geworden. "Ik vind de kerkelijke regels te beperkend". "Ik ga voor de mensen, niet voor het instituut". Voor twee anderen geldt dat hun kerkelijke betrokkenheid groot is.

'Alleen kun je zoiets niet'

De respondenten zijn blij met hun lidmaatschap van een vereniging. Er wordt gesproken over 'sparren met andere vrijwilligers in een werkgroep', maar ook over 'een sterke verbondenheid binnen de vereniging', gezelligheidsmomenten ('een buffet') en in één geval een kerstviering. "De samenwerking met anderen werkt motiverend".

Wat tevens opvalt is dat een eventuele levensbeschouwelijke motivatie niet expliciet besproken wordt binnen de verenigingen. "Geloven, daar praat jet niet over met elkaar".

Institutioneel ontvlochten

De katholieke oorsprong van de Vincentiusverenigingen is in alle gesprekken uitvoerig ter sprake gekomen. Wat opvalt is dat in de loop der jaren de band met die oorsprong is vervaagd. In één geval werd gesproken over een verandering van de statuten, waarbij het voorvoegsel 'Sint' bij Vincentius werd geschrapt. De algemene ledenvergaderingen worden omschreven als profane bijeenkomsten. "De kerk is passief geworden, wij vullen dat op", zo formuleerde één van de respondenten het. Ook wordt er door de respondenten verwezen naar negatieve beeldvorming in het verleden ('vroeger een elitaire club', 'bedeling door en voor katholieken'). Vergaderingen beginnen niet meer zoals vroeger met gebed. De band met parochies is bij sommige verenigingen, niet alle, weg gevallen.

Wat tegelijkertijd opvalt is dat de naam 'Vincentius' voor alle respondenten betekenisvol is. De naam verwijst naar 'de diepere gedachte achter het werk' en naar de gelovige oorsprong. In sommige verenigingen ontvangen nieuwe vrijwilligers een boekje waarin deze oorsprong en de persoon van Vincentius worden beschreven. Een andere verwijzing naar die oorsprong zijn de extra activiteiten die worden uitgevoerd tijdens de kerstperiode.

Een poging tot het vinden van 'common ground'

Hoe kunnen we de resultaten van de analyse van de gesprekken duiden? Welke 'common ground' doemt er op in de beschrijving door de vrijwilligers van hun inzet voor de allerarmsten en de spirituele bronnen van het Vincentiaans charisma?

We hebben eerder die spirituele bronnen omschreven als:

- de ontmoeting van Jezus in de armen ("want ik had honger en u gaf mij te eten...");
- vindingrijkheid in het organiseren van hulp;
- het treden in een geloftengemeenschap (open oren, open harten en open handen);
- werken vanuit de gaven van de Geest.

Wanneer we inzet van de vrijwilligers voor de allerarmsten, zoals we die aantreffen in de interviews, met deze spirituele bronnen in samenhang willen zien, zouden we de 'common ground' als volgt kunnen formuleren.

Er is sprake van een inzet voor de allerarmsten en deze inzet is vindingrijk opgezet (zie de goed georganiseerde vormen die de hulp heeft aangenomen) en persoonlijk van aard (het is niet alleen het voorzien in materiële behoeften maar ook het aangaan van een wederkerige relatie). In de motivatie voor deze inzet speelt liefde een belangrijke rol ('iets zorgzaams in mij', 'fijn dat ik iets voor anderen kan doen'). Deze inzet wordt ervaren als niet-vrijblijvend; er is sprake van een diep gevoelde verbondenheid met anderen die dit werk doen (zie de langdurige verbondenheid met dit werk). Ook wordt betekenis gehecht aan de naam van hem die hiermee vanuit zijn geloof ooit begonnen is, Vincentius. Men werkt vanuit dankbaarheid dat men dit werk mag doen ('ik ervaar voldoening', 'ik wordt er blij van', 'ik mag de liefde die ik zelf heb ontvangen doorgeven').

Deel IV   Inzichten en aanbevelingen

Het onderzoek heeft tot nu toe een groot aantal vruchtbare perspectieven en inzichten opgeleverd. We vatten die in de eerste paragraaf samen bij wijze van conclusies.

Op basis van die perspectieven en inzichten formuleren we in de tweede paragraaf een aantal aanbevelingen.

1.   Perspectieven en inzichten

Een allereerste bevinding luidt dat ‘caritas’ volop in ons land aanwezig is. Hoe ook gemotiveerd en beleefd, het onderzoek naar praktijken van hulpverlening en de gesprekken met vrijwilligers laten zien dat er veel georganiseerde zorgzaamheid in Nederland valt aan te treffen. Daarbinnen vormen de Vincentius-verenigingen spelers in een pluriform sociaal veld.

Wanneer we gespitst zijn op het Vincentiaans charisma, kunnen we concluderen dat er bij vrijwilligers van Vincentius-verenigingen ‘common ground’ valt aan te treffen (zie deel III par. 2c). Als het om de verstaanbaarheid van het Vincentiaans charisma bij die ‘common ground’ gaat (de kern van onze onderzoeksopdracht) kunnen we vermoeden dat deze afhankelijk is van de geloofshouding van de betrokkene, in het bijzonder diens/haar openheid voor caritas en missie, twee centrale begrippen in het Vincentiaans charisma.

De betekenis van missie (‘ik ben gezonden’) dreigt ondergesneeuwd te raken in een cultuur waarin de persoonlijke autonomie de boventoon lijkt te gaan voeren (‘ik ben mijn eigen zender’). In dit zelfde kader kunnen we stellen dat een belangrijk onderdeel van de opdracht om mensen van deze tijd gevoelig te maken voor ‘missie’ en ‘caritas’ gelegen is in het ‘charis-aspect’ van deze begrippen. Deze (niet enkel) religieus te verwoorden en te beleven ervaring van ‘leven in een groter verband’ bepaalt in sterke mate denken en houding.

Door onze verdieping in het fenomeen van de taal zijn we ook het belang gaan inzien van het bevorderen van onze ‘verhaaldynamiek’ en met name het verhaal over de relatie met onze bron, hoe we die ook beleven. In die relatie schuilt immers spiritualiteit en deze kan voor ons een basis vormen voor het kennen van de richting (zin) in ons leven en voor de krachten die nodig zijn om die richting te gaan. In die spiritualiteit zou het Vincentiaans charisma herkend kunnen worden als een specifieke uitingsvorm van de universele taal van de liefde.

Wanneer we inzoomen op het empirisch onderzoek kunnen we concluderen dat in de Vincentius-verenigingen een begrip van hulp belichaamd wordt, dat gekenmerkt wordt door een verrassende rijkdom. Een rijkdom die veel gelijkenis (‘common ground’) vertoont met het Vincentiaans charisma. Hulp (‘caritas’) is persoonlijk van aard, is ingebed in een persoonlijke relatie (‘missie’), waarin de intentie aan de orde is dat de ontvanger groeit. De vrijwilligers die geïnterviewd zijn geven allen aan gevraagd te zijn voor het werk. Eenmaal gevraagd blijken ze een langdurige verbondenheid aan de dag te leggen. Geconstateerd kan worden dat er bij de Vincentius-verenigingen sprake is van een toenemende ontvlechting van de organisatie en de geïnstitutionaliseerde vormen van katholiciteit, terwijl het ‘fragment’ Vincentius zeer betekenisvol blijkt te zijn.

2.   Aanbevelingen

Uit alle opgedane inzichten en ontstane perspectieven leiden we de volgende aanbevelingen voor vervolgstappen af.

Op de eerste plaats lijkt het ons goed om de bevindingen van dit project te delen en erover in gesprek te gaan met andere geïnteresseerden en betrokkenen. Dit delen kan geschieden in de vorm van publicaties, van lezingen of van het beschikbaar stellen als onderlegger voor gespreksbijeenkomsten.

Op de tweede plaats zijn we ons ervan bewust dat we in ons project selectief zijn geweest. We hebben ons gericht op de omstandigheden in een geseclariseerde context en we hebben gesproken met specifieke personen. We kunnen ons voorstellen dat dezelfde vraagstelling in een andere context andere bevindingen oplevert.

Een derde aanbeveling betreft een mogelijk vervolgonderzoek bij een Vincentius-vereniging. Het zou mooi zijn als we een vereniging zouden kunnen vinden die bereid is om als pilot te fungeren voor een uitwerking van de opgedane bevindingen.

Ten vierde is het denkbaar dat we een verbinding maken met onderzoek bij bestaande Vincentiaanse instellingen dat zich richt op de vraag: hoe vernieuwen deze instellingen hun identiteit in een seculiere context.

Een laatste aanbeveling betreft het initiëren van activiteiten 'die het hart raken'. Te denken is met name initiatieven die 'taal' centraal stellen. Wat betekent het als we in onze verhaaldynamiek exploreren welke relatie we hebben met onze bron? Vergroot dit de verstaanbaarheid van het Vincentiaans charisma?

Bijlage 1

Perspectives for Vincentian Formation (ontvangen van Joe Agostino op 2-5-2018)

[1] To deepen and to take ownership of the process of personal and institutional conversion that for us, as member of the Vincentian Family, concretizes the experience of Folleville.

(a) Fundamental reality: the poor, in their present situation, are our lords and masters. With them we learn how to read the scriptures and are able to be faithful to our charism. Such faithfulness to the fundamental reality involves interpreting the signs of the time, reflective and critical analysis, and clothing ourselves in attitudes of awe and gratitude.

(b) The compassion of Vincent flowed from his ability to see the face of Christ in the poor: those poor men and women often reveal their honesty, faithfulness and hope

(c) From the perspective of his conversion, Saint Vincent was able to envision and change his surroundings: inventive unto infinity.

[2] To accept the pedagogy of collaboration and systemic change as the fundamental perspective that enables us to live the Vincentian charism, which concretizes the experience of Chatillon.

(a) We are members of a large family and not simply members of one branch: communion and participation.

(b) We are to facilitate and animate teams of people who continue to reflect on and analyze the reality: themes that often involve conflict, decision making, responsibility and financial/economic questions

(c) All of us are called to be formators or “spiritual advisors” who, from the perspective of the charism, empower people to speak for themselves, to be protagonists of their history and to thus, recover their voice. Formation is not an activity in which people consume ideas but it is a transformational commitment.

(d) We are to be agents of transformation: systemic change ... a good question is always better than a bad answer.

[3] Madame de Gondi stated: *something must be done, what shall we do?*

(a) Empower people to serve each other with respect, regardless of race, gender, race and type of work one is engaged in.

(b) Formation challenges us to grow in our own vocation, be that lay, religious, or non-affiliated member of the Vincentian Family.

(c) To promote charity and justice: participation in the process of conscientization that enlightens and strengthens the Vincentian commitment/mission: dialogue and on-going reflection on the present reality.

[4] A proper Vincentian Spirituality

(a) Vincentian spirituality, as a legacy that has been passed down to us from Vincent de Paul, is grounded on the social gospel; that is, grounded on evangelization and service on behalf of those persons who are poor.

(b) On-going development of Vincentian spirituality through a recognition of the fact that said spirituality emerges from contact with those persons who are poor.

(c) Vincentian spirituality is Christ-centered and therefore Vincentians recognize Jesus Christ present in the person of those who are poor.

(d) Vincentian spirituality is incarnated in the mysticism of action and therefore there is no opposition between fidelity to one’s faith and fidelity to one’s social commitment.

Overzicht van georganiseerde hulpverlening (Jozef Tettero)

Bij het inventariseren van praktijken van hulpverlening blijkt dat het er enorm veel zijn. Om hier een ordening in aan te brengen, maken we het volgende onderscheid:

- de terreinen waarop deze hulpverlening geschiedt (armoede, vluchtelingen, eenzaamheid)
- de organisaties die deze hulpverlening bieden (locale initiatieven, internationale initiatieven, overheidsinitiatieven) en de partijen die een belangrijke rol (kunnen) spelen.

In het navolgende overzicht starten we bij de terreinen en geven we een niet-uitputtende opsomming van de organisaties die op die terreinen actief zijn. Daarna gaan we in op partijen die een belangrijke rol (kunnen) spelen.

a. De terreinen

Kinderen en armoede.

In Nederland leeft naar schatting van het SCP 1 op de 12 kinderen in armoede. Maar er zijn ook zeer veel organisaties, die daarop inspelen:

- Nationaal fonds kinderplicht⁵ (overigens ontstaan vanuit algemeen verbond kindbescherming en het katholieke, protestantse en Joodse verbond voor kindbescherming)⁶. Zie: www.kinderhulp.nl
- Stichting Leergeld. Via 109 lokale Leergeld stichtingen, die samen actief zijn in 74% van alle Nederlandse gemeenten, biedt zij deze kinderen kansen om te kunnen deelnemen aan binnen- en buitenschoolse activiteiten. Leergeld biedt hen hiermee een springplank, waardoor zij opbloeien, kennis en vaardigheden ontwikkelen en eigenwaarde krijgen. Zie: www.leergeld.nl
- Jeugdfonds sport en cultuur⁷. Deze organisatie maakt het mogelijk dat kinderen en jongeren uit gezinnen met weinig geld, toch mee kunnen doen met voetbal, muziekles, turnen, streetdance, judo, theater les of een andere sportieve of creatieve activiteit. Voor die kinderen en jongeren betalen we de contributie / het lesgeld en in bepaalde gevallen de benodigde attributen. Zie: <https://jeugdfondssportencultuur.nl/over-ons/>
- Boven dat alles staat een overkoepelende organisatie. Zie: www.kinderfondsenederland.nl Belangrijk te melden dat zij gesteund worden vanuit de Vriendenloterij (waarop ik later terug kom). Zie ook specifieke activiteiten via: <https://www.samenvoorallekinderen.nl/>
- En dan is er ook nog de Stichting Kinder Postzegels. Ik leerde ze pas echt goed kennen omdat mijn kleinkinderen mij vroegen om mee te doen. Ook hier steun voor kinderen in zorgwekkende situaties. Zie: <https://www.kinderpostzegels.nl/projecten-kinderpostzegels/>
- De organisatie "het vergeten kind". Voor mij ook niet bekend, maar ik kwam ze tegen aan de hand van een advertentie van Auping⁸. Zie: <https://www.hetvergetenkind.nl/>
- De Linda Foundation. Zie: <https://www.lindafoundation.nl/>

Er zijn ook specifieke, soms zeer gerichte lokale activiteiten. Ik noem er enkele:

- Stichting steungezinnen. Bijzonder is dat op hele directe manier de ene mens een ander mens steunt voor een concrete hulpvraag. Zie: <https://www.steungezin.nl/>
- Meer specifiek hier is dat men vooral zórg voor elkaar heeft. Want gezinnen met armoede kennen een veelheid van elkaar versterkende problemen. Zie: <https://www.buurtgezinnen.nl/>

---

⁵ Het ANWB Kinderfietsenplan werkt met deze organisatie samen. En overigens inmiddels ook met veel gemeentes, met name waar sprake is van mensen met een achterstand op de arbeidsmarkt.

⁶ Ze maken gebruik van ambassadeurs voor hun werk en aandacht voor de problematiek.

⁷ Heeft veel lokale vestigingen.

⁸ Volkskrant, woensdag 25 november 2020, p. 28.

- Stichting Veerkrachtig Betondorp Amsterdam⁹, dat zich inzet voor verborgen armoede, Zie: <http://veerkrachtigbetondorp.nl/>
- Kansfonds, dat zich specifiek richt op de 12.000 dakloze kinderen¹⁰. Zie: <https://www.kansfonds.nl/>
- De buurtvrouwbus¹¹. Zie: <https://mad-award.nl/debuurtvrouwbuurtvrouwbus/> en: <https://www.facebook.com/254713231906651/videos/705231260201371>

Maar is dat alles? Ondanks alles blijken er toch de nodige kinderen (en gezinnen) buiten de boot te vallen. Een thema, waar ik niet uit ben, maar ik vermoed dat dit geldt bij veel vragen rond armoede¹². Later dus .... Nader te bezien.

Vluchtelingen en levens-perspectief.

We betreden hiermee een terrein dat per definitie ver reikt buiten de eigen landsgrenzen. Het vluchtelingen vraagstuk is immens. Ook al bestaan er nu een aantal internationale organisaties die zich hiervoor inzetten:

- UNHCR, de vluchtelingenorganisatie vanuit de UN, met lokale vertegenwoordigers. Zie: <https://www.unhcr.org/nl/wie-we-zijn/>
- De EU doet ook veel én veel ook moeizaam. Zie: https://www.europa-nu.nl/id/vh1aly4653wh/asiel_en_migratiebeleid
- Kijken we meer specifiek naar Nederland, dan zien we o.m. het volgende¹³:
  - Vluchtelingen werk Nederland. Behartigt de belangen van vluchtelingen en asielzoekers in Nederland, vanaf het moment van binnenkomst tot en met de integratie in de Nederlandse samenleving. www.vluchtelingenwerk.nl
  - UAF begeleidt met hulp van donateurs en fondsen¹⁴ hoger opgeleide vluchtelingen (en tegenwoordig ook mensen met een beroeps opleiding) bij hun studie en het vinden van een passende baan. UAF biedt vluchtelingen de kans om hun talenten in Nederland te ontwikkelen. Zie: www.uaf.nl. Ik heb persoonlijke ervaringen met deze organisatie. En ik weet daarom dat er een groot aantal initiatieven zijn, die ook vanuit vluchtelingen zelf vorm krijgen. Én goed werken. En dat er steeds meer convenanten zijn met partners, die zorg dragen voor integratie van vluchtelingen in het Nederlandse leven¹⁵.

Maar is dat alles? Ook hier kun je met een half open oog vaststellen dat de problematiek rond vluchtelingen immens is. Zie bijv. alleen alle ervaringen rond AZC's.

Er zijn nog meer thema's te bedenken, zoals eenzaamheid onder ouderen én jongeren en zorg voor daklozen en mensen die de weg kwijt zijn.

b. Belangrijke partijen

⁹ De Groene Amsterdammer, 26 november 2020, pp. 36-39.

¹⁰ Mede Mogelijk maken, Herfst 2020. Bijzonder daarin een artikel waarin de Augustijnen uit Eindhoven kenbaar maken een groot deel van hun vermogen aan dit fonds te schenken. (pp.18-19). 'zij zetten ons werk voort'.

¹¹ Kreeg de nodige aandacht via Omroep MAX (komen we ook later op terug).

¹² Hier komt dan bijv. in actie: Fonds bijzondere noden Rotterdam (Volkskrant 03.12.2020). Zie: <https://www.fbnr.nl/> Bestaat ook in Amsterdam: <https://fbna.nl/>

¹³ Zie SER: <https://www.ser.nl/nl/thema/werkwijzer-vluchtelingen/organisaties/vluchtelingen-organisaties>

¹⁴ Ook hier de postcodeloterij. Zie: <https://www.postcodeloterij.nl/goede-doelen/overzicht/stichting-voor-vluchteling-studenten-uaf> En toen het even zwaar weer was: <https://www.postcodeloterij.nl/goede-doelen/bijzondere-projecten/stichting-voor-vluchteling-studenten-uaf-2>

¹⁵ Zo zijn er samenwerkingsverbanden met UvA/HvA, maar ook een aantal bedrijven die zich hebben gecommitteerd om vluchtelingen in hun werkorganisatie op te nemen, bijv. Sodexo, Accenture. Zie: <https://www.unhcr.org/nl/2018/11/meer-bedrijven-dragen-aan-betere-toekomst-vluchtelingen/>

Het belang van nieuwe fondsenorganisaties.

Bij veel van de hiervoor genoemde initiatieven komen met enige regelmaat fondsen naar boven, die nu de noodzakelijke financiële middelen genereren en uitdelen¹⁶. Ik noem er een paar.

- Postcodeloterij¹⁷. Verdeelde in 2020 circa € 376 Miljoen aan meer dan 100 goede doelen.
- Bankgiroloterij¹⁸. Toch vooral primair gericht op de culturele sector. Verdeelde 'slechts' € 86 miljoen in 2020.
- Vriendenloterij, vooral gericht op gezondheid en welzijn. Circa € 60 miljoen per jaar. Zie: <https://www.vriendenloterij.nl/goede-doelen.htm>
- Heel veel 'kleinere' fondsen, soms vanuit particulieren.

Het belang van de TV-media en de omroepen.

Vaak worden dergelijke initiatieven gesteund en commercieel ondersteund door de massamedia. Een paar voorbeelden.

- * KRO-NCRV. Per definitie organisaties met Christelijke wortels. Goed vertaald naar de huidige actualiteit¹⁹. Bijv. de missie-slagzin: 'laten we wat meer naar elkaar omkijken'. Zie: <https://kro-ncrv.nl/>. Maar ook goede doelen ondersteuning, waarbij leden kunnen stemmen, Zie: <https://warmhart.kro-ncrv.nl/goede-doelen>
- * EO. Niet erg duidelijk wat ze zelf doen. Laten het mogelijk vooral over aan de diaconie van de Protestante/Reformatorische kerken.
- * Omroep Max. Is vooral gericht op zorgen van ouderen. Zowel in Nederland, maar ook in sterke mate in landen in Oost-Europa. Van projecten worden regelmatig documentaires uitgezonden. Zie: <https://www.maxmaaktmogelijk.nl/over-max-maakt-mogelijk/>
- * SBS 6 met de postcode loterij. Zie: <https://www.kijk.nl/programmas/postcode-loterij-miljoenenjacht/gcBEXZ1Y0pl>

Het belang van bedrijven, (commerciële) organisaties en grote fondsen.

Hier zijn er immens veel voorbeelden. Ik noem er een paar, die ik ken of tegenkwam. Ook al bestaan dergelijke initiatieven al lang, het heeft zeker een meer nadrukkelijke aandacht gekregen, toen in de literatuur én de praktijk begrippen opkwamen als 'corporate citizenship, social responsibility' en zo meer.

Er zijn een aantal grote internationale fondsen, die over zeer veel vermogen beschikken. Een eerste lijstje is deze: <https://www.fundsforngos.org/foundation-funds-for-ngos/worlds-top-ten-wealthiest-charitable-foundations/>

Albert Heijn steunt structureel de voedselbanken., helpt het Rode Kruis tijdens de coronacrisis en meer²⁰.

Het leger des Heils doet zeer veel, sterk vanuit een Christelijke achtergrond, en is ook in de coronacrisis in staat om snel gepaste maatregelen te nemen, bijv. de buurthuis kamers²¹.

---

¹⁶ Het concept hiervoor is terug te voeren tot de Gouden Eeuw. Zie: <https://isgeschiedenis.nl/nieuws/de-geschiedenis-van-loterijen-in-nederland>

¹⁷ Zie RTL 4.

¹⁸ <https://www.bankgiroloterij.nl/>

¹⁹ We hebben onze wortels in de levende katholieke en protestants-christelijke traditie. Iets wat van grote waarde is voor de samenleving van nu. Wij zijn ervan overtuigd dat 'geloof, hoop en liefde' de kern is waar het om gaat bij samen leven. Deze drie woorden drijven ons bij alles wat we doen.

²⁰ Volkskrant, Interview met Marit van Egmond, zaterdag 14 november 2020, pp. 16-17.

²¹ Volkskrant, De buurthuis kamer van Urk tot Utrecht, woensdag 18 november 2020, pp. 16-17.

De geloften door: Wiel Bellemakers CM

De geloften zijn alleen maar goed te begrijpen vanuit de kerkjuridische achtergrond in de zeventiende eeuw en vanuit de problemen die zich voordeden in de eerste jaren van de congregatie. Voorop staat dat Staat noch Kerk zaten te wachten op weer een religieuze gemeenschap naast de vele orden. Parijs telde in de tijd van Vincent zo'n 15.000 priesters. Velen vormden 'de clerus van het aartsbisdom Parijs'. Maar er zaten ook heel wat priesters, afkomstig uit een van de vele bisdommen van Frankrijk, die rustig konden genieten van de inkomsten uit beneficies of prebenden die ze hadden verworven; het echte werk, dat hoorde bij dat beneficie of die prebende, lieten ze door een ander doen. Vincent heeft de eerste jaren van zijn priesterleven alles gedaan om zo'n soort werk te krijgen en dan verder te leven 'dans un bon retirade'. Je kunt maar een ideaal hebben. Een andere priester moest voor een mindere prijs het feitelijke werk doen wat aan dat beneficie of die prebende was verbonden.

Vincent komt in contact met een stel mannen die beïnvloed waren door het concilie van Trente, dat officieel niet was afgekondigd in het godsdienstig en politiek zo gespleten Frankrijk. De Franse clerus was dus niet aan die al weer 50 jaar nieuwe voorgeschreven bepalingen gehouden. Met de woorden van Paus Johannes XXII zou men kunnen zeggen dat die grote theologen en bezielde priesters, waarmee de nog jonge priester Vincent contact opnam, de vensters van de Franse Kerk opengooiden. Een hernieuwende geest dreef de Franse kerk binnen. Een van de volgelingen van die 'bezielde voorgangers' werd Vincent de Paul. Hij groeide als persoon en als priester door die 'nieuwe lichten' van het begin van de 17de eeuw. Onder hen de Bérulle.

Behalve de vele niet aan een orde of congregatie verbonden priesters in de stad waren er de religieuze gemeenschappen. Noem een naam en je kunt zeggen: goed voor 60 of 600 leden. Cisterciënzers, Franciscanen, Dominicanen, Mercenariërs, Jezuïeten, enz. enz. die vaak exempt waren en waar de bisschop niet alles over te zeggen had. Die religieuzen hadden plechtige geloften. Dat het tussen al die groepen regelmatig tot 'strijd' kwam en velen het gevoel hadden dat al die priesters en religieuzen parasieten waren, leidde er toe dat er een feitelijk verbod kwam op het stichten van nieuwe religieuze gemeenschappen zowel voor mannen als voor vrouwen.

Na de preek in Folleville (25 januari 1617) zet Madame de Gondi haar aalmoezenier en opvoeder van haar zonen er toe om volksmissies te gaan preken op de grote landerijen van de familie de Gondi. Zowel gewijde priesters als jonge mannen die nog hun opleiding moeten voltooien sluiten zich bij Vincent aan. Eenmaal 'volgeling' blijkt dat leven van reizen en verblijven in uitgeleefde pastorieën of woningen in al die hopeloos achtergebleven boerendorpen wel een heel zware last te zijn. Niet iedereen houdt zijn enthousiasme van het eerste uur. Daar komt nog bij dat het dagprogramma van zo'n missieweek heel zwaar is. De groep lijdt onder het weggaan van anderen. Hoe dat tegengaan?

Alle schijn dat er een nieuwe orde, een nieuwe religieuze gemeenschap ontstaat moet vermeden worden; daar krijgen ze nooit de kerkelijke noch de wereldlijke toestemming voor. Besloten wordt dat ze privégeloften afleggen om zich aan de compagnie te verbinden. Naast de drie geloften van gehoorzaamheid, zuiverheid en armoede komt de gelofte om levenslang te werken aan het heil van de armen: de zogenaamde gelofte van standvastigheid. Omdat het geen leden zijn met de plechtige religieuze geloften blijft het probleem van 'de verplichtingsgraad'. Kan iedere bisschop, zelfs iedere priester hen van die geloften ontslaan?

Daar vindt Vincent dan een juridische vondst voor. Hetzij de paus, hetzij de Generale Overste kan alleen maar van deze privé geloften ontslaan. Daarmee wordt ook de macht van de bisschoppen t.a.v. de afgelegde privé gelofte beperkt. Dit wordt vastgelegd in een pauselijk decreet.

Tegelijk ontstaat een andere stroming. Congregatiestichters kunnen geen nieuwe orde stichten, maar willen wel met hun volgelingen in eenheid en verbondenheid leven. Men vindt geleidelijk 'de eenvoudige geloften' uit, en zo ontstaan naast de oude Orden met Plechtige Geloften, de religieuze

gemeenschappen met eenvoudige geloften. Volledig beslag krijgt dit pas op het eind van de negentiende eeuw en naderhand in de Codex van 1917. Tot die congregaties behoren de Montfortanen, de Redemptoristen en de vele congregaties die in de negentiende eeuw worden opgericht.

Naast beide groepen: de orden met plechtige geloften en de congregaties met eenvoudige geloften zitten we dan met het juridisch-canonieke probleem van de Gemeenschappen van Apostolisch Leven die toch weer anders zijn dan die anderen van de orden en de congregaties. Dat wordt beschreven in het beroemde aanhangsel in de codex van 1917. Nadat in de lengte en de breedte is bepaald wat orden en congregaties zijn en welke canonieke regels daarvoor gelden, komt er een appendix waarin gesproken wordt over de Apostolische Gemeenschap van Gemeenschappelijk Leven.

En daaronder, zo besloten de algemene vergaderingen van 1919 valt de C.M. De vergaderden concludeerden dat we 'een soort seculieren' zijn maar geen echte want we hebben de een of andere canonieke band via onze Geloften met de Congregatie van de Missie.

Veertig, vijftig jaar later wordt dit alles nog eens op de kop gezet door het ontstaan van de seculiere instituten die na WO II overal werden opgericht.

Zo komen we bij de Codex van 1984. Enigszins populair kun je de vraag ook zo stellen: wat is dat toch allemaal een zootje ongeregeld. Je meent te weten hoe het allemaal zit en dan ligt het toch weer net even anders. De grootste verandering was wel dat niet meer gesproken werd over orden en congregaties maar over 'religieuze instellingen'. Onder die naam valt in feite alles, heel veel kon geregeld worden door iedere afzonderlijke religieuze instelling op grond van ieders geschiedenis of op grond van nieuw ontstane problemen waaraan vroeger niet werd gedacht.

Wat zijn wij nu? We hebben iets van de wereldheren. Daarom wilden de Lazaristen in Nederland vanaf den beginne 'Heren' genoemd worden. Ook kan een aantal historische redenen opgeven waarom ze dat wilden al was het alleen maar vanwege het Hollandse gezanik over heren, geestelijken en paters. Dat laatste dan uit te spreken in de meest gedeprecieerde en negatieve vorm: "Het is maar een pater". In de grote steden van het land waar religieuzen van allerlei pluimage en wereldheren moesten samenwerken en met elkaar concurreren was/is het begrijpelijk.

Persoonlijk heb ik het allemaal klets gevonden. Wij horen niet onder de seculiere clerus. We horen bij die groep mannen die omwille van hun opdracht zich aaneen gesloten hebben met het religieuze ideaal of de religieuze opdracht samen te gaan en te staan voor 'het heil van de armen'. Op dat laatste ligt het hoofdaccent. De vormgeving? Dat is een specifieke canonieke vorm die spitsvondig gevonden werd in die historische achtergrond.

Bij onze zusters is het nog knapper tot stand gebracht om specifieke canonieke problemen te omzeilen. Vincent was werkelijk 'oneindig vindingrijk', maar ja hij had ook Kerkelijk Recht gestudeerd.

En je weet: de kennis van het recht leert wat er aan regels is ontstaan, welke regels bruikbaar zijn, wat er aan veranderd moet worden, 'en dan - zoals een Iers medebroeder me in 1959 zei - voor eeuwig vastligt, om, zoals de ervaring leert, soms al na tien jaar te worden losgelaten want achterhaald'.

Bijlage 4

Het katholiek sociaal denken door: Nelleke Serrarens

De sociale leer van de kerk in enge zin (m.n. de sociale encyclieken) en het bredere katholiek sociaal denken worden samen wel eens 'het best bewaarde geheim van de kerk' genoemd. Omdat dit sociaal denken een indrukwekkende bron van missie en caritas, van inspiratie en engagement is (ook voor sociaal spiritueel leiderschap), schets ik een kort, historisch overzicht van de kernpunten van dit denken.

De sociale leer heeft wortels die meer dan tweeduizend jaar teruggaan. In het Eerste Testament zien we hoe de profeten hun volk wakker schudden en aansporen werk te maken van gerechtigheid. Want hun uitspraken dat "godsdienst niets waard is zonder gerechtigheid" laten niets aan duidelijkheid te wensen over

Jezus heeft in zijn boodschap benadrukt dat elke mens kind van God is, geschapen naar diens beeld en gelijkenis. De waardigheid van elk mens moet gerespecteerd worden. Hij heeft ons in woord en daad laten zien dat hij niet gekomen is om gediend te worden, maar om te dienen. In zijn gelijkenissen laat Jezus zien wat de plicht tegenover je naasten, in het bijzonder de armen en kwetsbaren, van je verlangt. Zie bijvoorbeeld de jongeling en het oog van de naald, de barmhartige Samaritaan en Matteus 25. De evangelische waarden van barmhartigheid en gerechtigheid zullen de basis blijven van alle christelijk sociaal denken en handelen in de twintig eeuwen na Christus .

Rond 1200 laat St. Franciscus van Assisi samen met zijn broeders zien waar het in het koninkrijk Gods om gaat. Aandacht voor de armen, respect voor alle schepselen, inzet voor de vrede, eenvoud en soberheid zijn tekenend voor hem. Zijn leven van bewogenheid en betrokkenheid weet nog steeds vele mensen te inspireren tot engagement.

Ook Thomas van Aquino (1225-1274) heeft een uiterst duidelijke visie , zeker waar het gaat om privé eigendom. Voor hem geldt als *primair* recht het gemeenschappelijk eigendom van de schepping: God heeft de schepping voor álle mensen bedoeld. Er bestaat dus geen absoluut recht op eigendom! Als de arme tekort komt en de rijke in overvloed leeft, dan overtreedt niet de arme die een brood pakt de wet, maar juist de rijke die het hem onthoudt en niet bereid is te delen.

Ook Vincent de Paul heeft het katholiek sociaal denken sterk beïnvloed. Na zijn ommekeer in 1617 keert hij zich totaal naar de armen. Zijn respect voor de armen verwoordt hij zo: 'De armen zijn onze meesters'. Door zijn evangelische boodschap (missie) uit te dragen en in praktijk te brengen (caritas) zet Vincent zich , samen met allerlei mensen, op veel terreinen in. Als adviseur van koning en bisschoppen weet hij situaties voor grotere groepen mensen te verbeteren.

Twee eeuwen later zal Frédéric Ozanam zich door Vincentius laten inspireren. Om het evangelie in de praktijk te brengen zet hij, geraakt door de grote nood, zich met zijn medestudenten in voor de allerarmsten in Parijs. Zij richten de eerste Vincentiusvereniging op, die zich viraal uitbreidt over de wereld. Nu in 132 landen, met zo'n miljoen vrijwilligers.

Zowel Vincentius als Ozanam leven en werken vanuit de evangelische oproep tot barmhartigheid en gerechtigheid. Als profeten wijzen ze op de schrijnende situatie van de armen en pleiten ervoor dat structuren veranderd moeten worden. Hun engagement met de armen zien we ook terug in de vele congregaties (zoals de Lazaristen en de Dochters der Liefde) en groepen die in hun geest gesticht zijn en op allerlei plekken in de wereld aan het werk. De waarden die voor Ozanam en

Vincent centraal stonden, zien we ook in het werk van de Vincentiusverenigingen: de directe zorg voor mensen in nood én het aanklagen van situaties van nood en onrecht bij kerken en overheden .

Een belangrijke datum in de geschiedenis van het katholiek sociaal denken is 1891. Toen vaardigde Paus Leo XIII de eerste sociale encycliek uit, *Rerum Novarum*. In zijn encycliek reageert Leo XIII bewogen en fel op de 'sociale quaestie': de uitbuiting en achterstelling van de arbeiders, wat een schending van hun waardigheid betekent. Hij benadrukt uitdrukkelijk dat de arbeiders onrecht wordt aangedaan. Paus Leo XIII kiest in zijn Encycliek duidelijk voor de visie van de School van Luik. Die stelt dat de grote armoede een kwestie van ONRECHT is. Dit onrecht kan dan ook niet door liefdadigheid alleen (school van Angers), maar moet door nieuwe sociale wetten en door structurele verandering bestreden worden.

Later zien we hoe de pausen herdenkingsmomenten van *Rerum Novarum* aangrijpen om stelling te nemen tegenover maatschappelijke kwesties en onrecht, onder meer in 1931 in *Quadragesimo Anno*.

Ten tijde van het Tweede Vaticaans Concilie zien we een omslag in de katholieke sociale leer . Inhoudelijk wordt in de encyclieken *Mater et Magistra* (1961) en *Pacem in Terris* (1963) van Johannes XXIII de sociale problematiek op internationaal niveau getild. Het gaat niet alleen meer om de verhouding arbeiders-ondernemers en de rol van de staat hierin. Nu gaat het met name om de relatie rijke en arme landen. Van meso- niveau wordt de sociale kwestie op macro-, op mondiaal niveau getild: de principes van sociale rechtvaardigheid en solidariteit gelden beslist ook tussen landen, tussen Noord en Zuid etc. Want wanneer de meerderheid van de mensheid ernstig tekort komt , terwijl een minderheid in overvloed leeft, dan gaat dat om een onrechtvaardige verdeling. Dan worden de kansen op ontplooiing van mensen en landen geschonden, met alle gevolgen voor hun waardigheid.

Zo'n situatie gaat regelrecht in tegen de bedoelingen van God met zijn schepping. Dit klinkt uitdrukkelijk door in de encyclieken van Johannes XXIII maar zeker ook in de conciliedocumenten (als *Gaudium et Spes*) en de encycliek *Populorum Progressio* (over de vooruitgang der volkeren). Hierin past Paulus VI de al eerder genoemde visie van Thomas toe op de situatie van armoede in de Derde wereld tegenover de rijkdom aan kansen in de Eerste Wereld. Ook hier moet gelijkwaardigheid, nu met name van verschillende volken en continenten, én rechtvaardigheid het uitgangspunt zijn.

In de decennia daarna zijn er encyclieken van Johannes Paulus II, zoals 'Sollicitudo rei socialis' en in 1991 'Centesimus Annus'. De toon is minder optimistisch dan in de 70-iger jaren, omdat de solidariteit en inzet minder groeit dan verhoopt.

Last but not least de indrukwekkende encyclieken van Paus Franciscus 'Laudato Si' en 'Fratelli Tutti'. De verantwoordelijkheid met name ten opzichte van de armen en de bedreiging van het milieu staan hierin centraal. Centrale waarden uit het katholiek sociaal denken zijn hierbij aan de orde: de waardigheid van de mens als schepsel Gods maar ook de aarde als Gods schepping. De paus vraagt expliciet om internationale solidariteit. Deze encycliek heeft ook buiten de kerken grote indruk gemaakt en tot gesprekken en discussies op politiek niveau geleid.

In het algemeen kun je zeggen dat de sociale encyclieken mede aan de basis hebben gelegen van de ontwikkeling van de katholieke sociale beweging in de negentiende en twintigste eeuw, zoals de arbeidersbeweging, politieke partijen, vakbonden, woningbouw, de zorg, jongerenwerk, etc.

Maar het katholiek sociaal denken is breder dan de sociale leer van de encyclieken. Ze vormen een belangrijk onderdeel van het sociaal spreken van de kerk. En de sociale leer van de kerk op haar beurt wordt breder gevoed en gevormd in het katholiek sociaal denken. Zo hebben verschillende theologen en bisschoppenconferenties duidelijke uitspraken gedaan over situaties van onrecht en

onderdrukking, over de grote tegenstellingen in macht en rijkdom. Zij beklemtonen hoe cruciaal de evangelische opdracht is : stelling nemen tegenover onrecht en daar dan ook naar te handelen! Zo zien we hoe bisschoppenconferenties en bevrijdingstheologen in de 70er en 80er jaren in Zuid Amerika krachtig positie kiezen voor de armen. Bevrijding vraagt om ingrijpende structurele veranderingen en kan alleen gebeuren vanuit en samen met de armen. Ook Helder Camara en Oscar Romero zijn hier indrukwekkende getuigen van .

In het katholiek sociaal denken wordt een belangrijke taak toebedacht aan het maatschappelijk middenveld: aan scholen, ziekenhuizen, vakbonden, maatschappelijk werk en de politiek. In het midden van de vorige eeuw hebben deze een belangrijke rol gespeeld bij het in de praktijk brengen van het katholiek sociaal denken. Bijvoorbeeld door Marga Klompé (K.V.P.) bij de totstandkoming van de Algemene Bijstandswet. De ontzuiling en secularisering maken het laten horen en doorwerken van een katholiek sociaal ethisch geluid niet makkelijk, maar we worden er wel toe uitgedaagd ook in onze tijd vanuit ons geloof een meer menselijke en rechtvaardige samenleving op te bouwen. Dat gebeurt gelukkig ook op meerdere plekken. Te denken is aan de vele mensen die werken in diakonale projecten. Voor het V.K.M.O. (het verband van Katholieke maatschappelijke organisaties) vormt het katholiek sociaal denken een wezenlijke inspiratiebron. 'Justice and Peace' (in 1977 door Paulus VI opgezet) geeft in Nederland in onze tijd een modern voorbeeld van die keuzes vanuit het katholiek sociaal denken. Zoals het Shelter City project, waarbij mensenrechtenverdedigers die in hun land vervolgd worden, een tijd hier in veiligheid zijn. Ze krijgen steun van medestanders, ook wanneer ze weer terug zijn in hun land

Ook het Vincent de Paul Center NL, met onder andere de Masterclass Sociale Spiritualiteit over dienend leiderschap, kun je in de traditie van het katholiek sociaal denken plaatsen.

Een indrukwekkend voorbeeld van engagement is de Vincentian Homeless Association, die zich in meerdere landen inzet voor en met dakloze mensen.

Maar zeker nu zou het katholiek sociaal denken, 'het best bewaarde geheim van de kerk', in bredere kringen meer onthuld dienen te worden als een kostbare bron van missie, caritas en gerechtigheid, zeker ook in de politiek.